

Biblioteka Klasyki Dramatu

Albert Camus

Sprawiedliwi

DiGG 2013

Albert Camus

Sprawiedliwi

Sztuka napisana w 1949
Wystawiona w 1949

Tłumaczył
Jan BŁOŃSKI

Księgozbiór DiGG

2013

OSOBY:

- **DORA DULEBOWA**
- **WIELKA KSIĘŻNA**
- **IWAN KALIAJEW**
- **STEPAN FIEDOROW**
- **BORYS ANNENKOW**
- **ALEKSY WOJNOW**
- **SKURATOW**
- **FOKA**
- **STRAŻNIK**

Iwan Kaliajew (1877-1905)

AKT PIERWSZY

Mieszkanie terrorystów. Rano.

Kurtyna podnosi się. Milczenie. Dora i Annenkow stoją nieruchomo na scenie. Słychać dzwonek. Annenkow powstrzymuje gestem Dorę, która chce coś powiedzieć. Dzwonek odzywa się dwukrotnie.

ANNENKOW

To on.

[Wychodzi. Dora czeka nieruchomo. Annenkow wraca ze Stepanem; opiera mu ręce na ramionach].

ANNENKOW

To on! Stepan.

DORA *[podchodzi do Stepana i bierze go za rękę]*

Jak się cieszę, Stepan.

STEPAN

Dzień dobry, Doro.

DORA *[patrzy na Stepana]*

Trzy lata już...

STEPAN

Tak, trzy lata. Wybierałem się do was, kiedy mnie aresztowano.

DORA

Czekaliśmy na ciebie. Godziny mijały i coraz bardziej ścisnęło mi się serce. Nie mieliśmy odwagi spojrzeć sobie w oczy.

ANNENKOW

Jeszcze raz musieliśmy zmienić lokal.

STEPAN

Wiem.

DORA

A tam, Stepan?

STEPAN

Tam?

DORA

Na katordze?

STEPAN

Czasem udaje się uciec.

ANNENKOW

Tak. Cieszyliśmy się bardzo, kiedy przyszła wiadomość, że przedostałeś się do Szwajcarii.

STEPAN

Szwajcaria jest także więzieniem, Boria.

ANNENKOW

Co ty mówisz? Oni są przynajmniej wolni.

STEPAN

Nawet wolność jest więzieniem, póki uciemżony jest choćby jeden człowiek na ziemi. Byłem wolny i nie mogłem zapomnieć o Rosji i jej niewoli.

[Milczenie].

ANNENKOW

Cieszę się, Stepan, że partia cię tu przysłała.

STEPAN

Tak było trzeba. Dusiałem się. Działać, nareszcie działać...

[patrzy na Annenkowa]

Zabijemy go, prawda?

ANNENKOW

Jestem pewien.

STEPAN

Zabijemy kata. Jesteś naszym dowódcą, Boria. Wypełnię każdy rozkaz.

ANNENKOW

Nie musisz mi tego obiecywać, Stepan. Wszyscy jesteście braćmi.

STEPAN

Dyscyplina jest konieczna. Zrozumiałem to na katordze. Partia socjalno-rewolucyjna potrzebuje dyscypliny. Jeśli będziemy karni, zabijemy wielkiego księcia i powalimy tyranię.

DORA *[idzie ku niemu]*

Usiądź, Stepan. Musisz być zmęczony po tak długiej podróży.

STEPAN

Nigdy nie jestem zmęczony.

[Milczenie. Dora siada].

STEPAN

Czy wszystko gotowe, Boria?

ANNENKOW *[innym tonem]*

Dwu towarzyszy śledzi od miesiąca każdy krok wielkiego księcia. Dora przygotowała potrzebny materiał.

STEPAN

Napisaliście odezwę?

ANNENKOW

Tak. Cała Rosja się dowie, że wielki książę Sergiusz zginął od bomby, rzuconej przez grupę bojową partii socjalno-rewolucyjnej po to, aby przyspieszyć wyzwolenie rosyjskiego ludu. A dwór niech wie, że póty będziemy stosować terror, póki ziemia nie zostanie zwrócona ludowi. Tak, Stepan, tak, wszystko jest gotowe! Chwila się zbliża.

STEPAN

A co ja mam robić?

ANNENKOW

Naprzód będziesz pomagał Dorze. Zastąpisz Schweitzera, który z nią pracował.

STEPAN

Zginął?

ANNENKOW

Tak

STEPAN

Co mu się stało?

DORA

Wypadek.

[Stepan patrzy na Dorę. Dora odwraca oczy].

STEPAN

A potem?

ANNENKOW

Potem zobaczymy. Musisz być gotów, aby nas w razie potrzeby zastąpić i utrzymać łączność z Komitetem Centralnym.

STEPAN

Kim są nasi towarzysze?

ANNENKOW

Wojnowa spotkałeś w Szwajcarii. Jest bardzo młody, ale mam do niego zaufanie. Nie znasz tylko Janka.

STEPAN

Janka?

ANNENKOW

Kaliajewa. Nazywamy go także Poetą.

STEPAN

Dziwne imię dla terrorysty.

ANNENKOW *[śmieje się]*

Janek jest przeciwnego zdania. Powiada, że poezja jest rewolucyjna.

STEPAN

Rewolucyjna jest tylko bomba. *[milczenie]* Doro, myślisz, że potrafię ci pomóc?

DORA

Tak. Musisz tylko uważać, żeby nie rozbić rurki.

STEPAN

A jeżeli rozbiję?

DORA

Tak zginął Schweitzer. *[milczenie]* Dlaczego się uśmiechasz, Stepan?

STEPAN

Uśmiecham się?

DORA

Tak

STEPAN

Czasem mi się to zdarza. *[milczenie. Stepan - jakby się zastanawiał]* Doro, czy jedna bomba może wysadzić ten dom w powietrze?

DORA

Jedna? Nie. Tylko uszkodzi

STEPAN

A ile trzeba by bomb, żeby wysadzić całą Moskwę?

ANNENKOW

Zwariowałaś! Co masz na myśli?

STEPAN

Nic.

[Odzrywa się dzwonek. Obecni nasłuchują. Dzwonek dzwoni jeszcze dwukrotnie. Annenkow wychodzi do przedpokoju i wraca z Wojnowem].

WOJNOW

Stepan!

STEPAN

Dzień dobry.

[Podają sobie dłonie. Wojnow podchodzi do Dory i całuje ją].

ANNENKOW

Wszystko dobrze poszło, Aleksy?

WOJNOW

Tak.

ANNENKOW

Zbadałeś trasę z pałacu do teatru?

WOJNOW

Mogę ją teraz narysować. Spójrz. *[rysuje]* Tu ulica skręca, tu się zwęża, tu bywa zwykle zator... powóz przejedzie pod naszymi oknami.

ANNENKOW

Co oznaczają te dwa krzyżyki?

WOJNOW

Placyk, gdzie konie zwolnią, i teatr, pod którym staną. To najlepsze miejsca, moim zdaniem.

ANNENKOW

Pokaż!

STEPAN

A szpicle?

WOJNOW *[z wahaniem]*

Szpicli jest mnóstwo.

STEPAN

Niepewnie się czujesz?

WOJNOW

Tak... nieprzyjemnie.

ANNENKOW

Nikomu nie jest wśród nich przyjemnie. Nie masz się czego wstydzić.

WOJNOW

Niczego się nie boję. Nie mogę się przyzwyczać do kłamstwa, to wszystko.

STEPAN

Wszyscy kłamią. Musimy się tylko nauczyć dobrze kłamać.

WOJNOW

To niełatwe. Kiedy byłem studentem, koledzy kpili ze mnie, ponieważ nie umiałem niczego ukryć. Mówiłem to, co myślałem. W końcu wydano mnie z uniwersytetu.

STEPAN

Dlaczego?

WOJNOW

Profesor zapytał mnie na wykładzie historii, jak Piotr Wielki zbudował Piotrogród.

STEPAN

Dobre pytanie.

WOJNOW

Odpowiedziałem: batem i krwią. Wyrzucono mnie.

STEPAN

A potem...

WOJNOW

Zrozumiałem, że nie wystarczy mówić o niesprawiedliwości. Trzeba poświęcić życie, żeby ją zwalczyć. Teraz jestem szczęśliwy.

STEPAN

Mimo że kłamiesz?

WOJNOW

Tak. Ale w dniu, w którym rzucę bombę, przestanę kłamać.

[Dzwonek odzywa się dwukrotnie, potem jeszcze raz. Dora biegnie do drzwi].

ANNENKOW

Janek.

STEPAN

To nie ten sam sygnał.

ANNENKOW

Janek zmienił go dla zabawy. Ma swój własny.

[Stepan wzrusza ramionami. Słysząc, jak Dora rozmawia z kimś w przedpokoju.

Wchodzą Dora i Kalajew, trzymając się pod rękę. Kalajew śmieje się].

DORA

Janek, Stepan, który zastąpi Schweitzera.

KALIAJEW

Witaj, bracie.

STEPAN

Dziękuję.

[Dora i Kalajew siadają twarzą do pozostałych].

ANNENKOW

Janku, jesteś pewien, że poznasz karetę?

KALIAJEW

Tak, obejrzałem ją dokładnie dwa razy. Niech się tylko pojawi, a poznam ją wśród tysiąca! Zapamiętałem wszystkie szczegóły. Na przykład, jedno ze szkiełek lewej latarni jest nadtłuczone.

WOJNOW

A szpicłów...

KALIAJEW

Całe chmary. Ale to moi starzy znajomi. Kupują ode mnie papierosy.

ANNENKOW

Paweł potwierdził już wiadomość?

KALIAJEW

Wielki książę będzie w tym tygodniu w teatrze. Za chwilę Paweł dowie się dokładnie, kiedy, i przekaże wiadomość portierowi.

[zwraca się do Dory i śmieje się] Mamy szczęście, Doro.

DORA *[patrzy nań]*

Nie jesteś już handlarzem? Wielki pan się z ciebie zrobił. Pięknie wyglądasz. Nie żal ci twojego kozucha?

KALIAJEW *[śmieje się]*

To prawda, byłem z niego bardzo dumny. *[do Stepana i Annenkowa]* Dwa miesiące obserwowałem handlarzy, przeszło miesiąc ćwiczyłem się w moim pokoju. Moi koledzy nigdy się niczego nie domyślili. „Szcwany chłop - mówili. - Sprzedałby nawet carskie konie!” I sami starali się mnie naśladować.

DORA

Śmiałeś się, naturalnie.

KALIAJEW

Wiesz, że nie mogę się powstrzymać. To przebranie, nowe życie... Wszystko mnie bawiło.

DORA

Ja nie lubię udawać. *[wskazuje na sukienkę]* I jeszcze ten wspaniały strój! Boria mógł mi co innego wymyślić. Aktorka! Jestem prostą dziewczyną.

KALIAJEW *[śmieje się]*

Taka jesteś ładna w tej sukience.

DORA

Ładna! Chciałabym być ładna. Ale nie trzeba o tym myśleć.

KALIAJEW

Dlaczego? Masz zawsze smutne oczy, Doro. Powinnaś być wesoła, powinnaś być dumna! Piękno istnieje, radość istnieje! „W spokojnych krajach, gdzie pragnęło cię moje serce...”

DORA

„Oddychałem wiecznym latem...”

KALIAJEW

Och! Doro, pamiętasz ten wiersz. Uśmiechasz się? Jaki jestem szczęśliwy...

STEPAN *[przerywając]*

Tracimy czas. Boria, zdaje się, że trzeba uprzedzić portiera?

[Kalijew patrzy nań ze zdziwieniem].

ANNENKOW

Tak. Doro, może byś zeszła? Nie zapomnij o napiwku. Później Wojnow pomoże ci zanieść wszystko do pokoju.

[Wychodzą w różne strony. Stepan podchodzi zdecydowanym krokiem do Annenkowa].

STEPAN

Chcę rzucić bombę.

ANNENKOW

Nie, Stepan. Zamachowcy zostali już wyznaczeni.

STEPAN

Proszę cię. Wiesz, co to dla mnie znaczy.

ANNENKOW

Nie. Rozkaz jest rozkazem. Ja także nie rzucę bomby i będę tu czekał. Twardy rozkaz.

STEPAN

Kto rzuci pierwszą bombę?

KALIAJEW

Ja. A Wojnow drugą.

STEPAN

Ty?

KALIAJEW

Dziwi cię to? Nie masz do mnie zaufania!

STEPAN

Trzeba doświadczenia.

KALIAJEW

Doświadczenia? Wiesz doskonale, że bombę rzuca się tylko raz, a później... Nikt jej jeszcze nie rzucał dwa razy.

STEPAN

Trzeba pewnej ręki.

KALIAJEW *[pokazuje swą dłoń]*

Spójrz. Sądzisz, że zadrży?

[Stepan odwraca się].

KALIAJEW

Nie, nie zadrży. Jak to? Zawahałbym się, widząc przed sobą tyrana? Jak ty możesz tak myśleć? A gdyby nawet zadrżała mi ręka, wiem, jak na pewno zabić wielkiego księcia.

ANNENKOW

Jak?

KALIAJEW

Rzucę się pod kopyta koni.

[Stepan wzrusza ramionami i siada w głębi].

ANNENKOW

Nie, to nie jest konieczne. Musisz próbować ucieczki. Jesteś potrzebny Organizacji, powinieneś ocaleć.

KALIAJEW

Dobrze, Boria! Jaki to dla mnie zaszczyt! Och, będę godny tego zaszczytu.

ANNENKOW

Ty, Stepan, będziesz przechodził w regularnych odstępach czasu pod naszym domem. Janek i Aleksy będą czatować na powóz. Kiedy dasz nam umówiony znak, ja z Dorą rozrucimy proklamację. Jeśli będziemy mieli trochę szczęścia, wielki ksiązę zostanie zgładzony.

KALIAJEW *[w egzaltacji]*

Tak, zabiję go! Co za szczęście, jeśli się nam uda! Wielki ksiązę, to nic. Trzeba uderzyć wyżej!

ANNENKOW

Najpierw wielki ksiązę.

KALIAJEW

Boria, a jeśli się nam nie powiedzie? Wiesz, powinniśmy brać przykład z Japończyków.

ANNENKOW

Co chcesz przez to powiedzieć?

KALIAJEW

Podczas wojny Japończycy się nie poddawali. Popełniali samobójstwo.

ANNENKOW

Nie. Nie myśl o samobójstwie.

KALIAJEW

Więc o czym?

ANNENKOW

O terrorze, na nowo.

STEPAN *[z głębi sceny]*

Trzeba bardzo siebie kochać, żeby odebrać sobie życie. Prawdziwy rewolucjonista nie może siebie kochać.

KALIAJEW *[odwracając się żywo]*

Prawdziwy rewolucjonista? Dlaczego mnie tak traktujesz? Co ci zrobiłem?

STEPAN

Nie lubię ludzi, którzy robią rewolucję z nudów.

ANNENKOW

Stepan!

STEPAN *[wstając i podchodząc do nich]*

Tak, jestem brutalny. Ale dla mnie nienawiść nie jest zabawą. Nie jesteśmy tu po to, żeby się nawzajem podziwiać. Po to, żeby

zwyciężyć.

KALIAJEW *[łagodnie]*

Dlaczego mnie obrażasz? Kto ci powiedział, że się nudzę?

STEPAN

Nie wiem. Zmieniasz hasła, lubisz bawić się w przekupnia, mówisz wiersze, chcesz rzucić się pod kopyta koni, a teraz, samobójstwo...

[patrzy na Kaliajewa] Nie mam do ciebie zaufania.

KALIAJEW *[opanowując gniew]*

Nie znasz mnie, bracie. Kocham życie. Nie nudzę się. Dlatego przygotowuję rewolucję, że kocham życie.

STEPAN

Ja nie kocham życia, ale sprawiedliwość, która jest ponad życiem.

KALIAJEW *[z wyraźnym wysiłkiem]*

Każdy służy sprawiedliwości, jak potrafi. Musimy zrozumieć, że jesteśmy różni. Musimy się kochać, jeśli tylko możemy.

STEPAN

Nie możemy.

KALIAJEW *[wybuchając]*

Więc co ty robisz między nami?

STEPAN

Przyszedłem tu, by zabić człowieka, nie po to, by go pokochać czy uszanować jego odrębność.

KALIAJEW *[gwałtownie]*

Nie sam go zabijasz i nie w imię niczego. Zabijasz go z nami i w imieniu ludu rosyjskiego. Oto twoje usprawiedliwienie.

STEPAN *[równie ostro]*

Ja go nie potrzebuję. Zostałem usprawiedliwiony w jedną noc, raz na zawsze, na katordze przed trzema laty. I nie zniosę...

ANNENKOW

Dość! Czyście oszaleli? Zapomnieliście, kim jesteśmy? Braćmi, złączonymi ze sobą, zwróconymi ku zagładzie tyranów, ku wyzwoleniu kraju! Zabijamy wspólnie i nic nie może nas rozdzielić. *[milczenie. Patrzy na nich]* Chodź, Stepan, musimy ustalić sygnały...

[Stepan wychodzi].

ANNENKOW *[do Kaliajewa]*

To nic. Stepan wiele przecierpiał. Pomówię z nim.

KALIAJEW *[bardzo błady]*

On mnie obraził, Boria.

[Wchodzi Dora].

DORA *[sposstrzegając Kaliajewa]*

Co się dzieje?

ANNENKOW

Nic.

[Wychodzi].

DORA *[do Kaliajewa]*

Co się stało?

KALIAJEW

Już się pokłóciliśmy. On mnie nie lubi.

[Dora siada w milczeniu. Chwila ciszy].

DORA

Myślę, że nikogo nie lubi. Będzie szczęśliwszy, kiedy się wszystko skończy. Czemu jesteś smutny?

KALIAJEW

Jestem smutny. Chciałbym, żebyście mnie wszyscy kochali. Rzuciłem dla Organizacji wszystko. Gdyby moi bracia odwrócili się ode mnie, czy mógłbym to znieść? Czasem mam wrażenie, że mnie nie rozumieją. Czy z mojej winy? Jestem niezręczny, wiem...

DORA

Kochają cię i rozumieją. Stepan jest inny.

KALIAJEW

Nie. Wiem, co myśli. Już Schweitzer mówił: „za oryginalny na rewolucjonistę”. Chciałbym im wytłumaczyć, że nie jestem oryginalny. Uważają, że jestem trochę zwariowany, zanadto wrażliwy. A jednak wierzę w ideę, jak oni. Jak oni chcą się poświęcić. Ja także umiem być zwinny, milczący, skryty, umiem działać skutecznie. Tylko... życie nadal wydaje mi się cudowne. Kocham szczęście, piękno. Dlatego nienawidzę despotyzmu. Jak im to wytłumaczyć? Rewolucja, oczywiście! Ale rewolucja dla życia, po to, aby dać życiu szansę, rozumiesz?

DORA *[porywczo]*

Tak... *[ciszej, po chwili milczenia]* A jednak wkrótce będziemy zadawać śmierć.

KALIAJEW

Kto my?... Ach, chcesz powiedzieć, że... To nie to samo. Och, nie, to nie to samo. A zresztą zabijamy, żeby budować świat, w którym nikt nigdy nie będzie zabijał! Godzimy się zostać zbrodniarzami, aby na świecie zapanowali wreszcie niewinni.

DORA

A jeśli tak nie będzie?

KALIAJEW

Cicho, wiesz przecież, że to niemożliwe. Rację miałby wtedy Stepan. I trzeba by pluć w twarz pięknemu.

DORA

Jestem starsza od ciebie w Organizacji. Wiem, że nic nie jest proste. Ale ty masz wiarę... Wszyscy potrzebujemy wiary.

KALIAJEW

Nie. Jeden tylko miał wiarę.

DORA

Duszę masz silną. Pójdiesz aż do końca, nie zważając na nic. Dlaczego chciałeś pierwszy rzucić bombę?

KALIAJEW

Czy można mówić o terrorze, nie biorąc w nim udziału?

DORA

Nie.

KALIAJEW

Trzeba stanąć w pierwszym szeregu.

DORA *[zastanawia się jakby]*

Tak. Ale i dla pierwszego szeregu nadchodzi ostatnia chwila... O niej musimy pomyśleć. Wtedy właśnie odwaga i zapał będą nam... będą ci najbardziej potrzebne.

KALIAJEW

Od roku o niczym innym nie myślę. Żyję tylko dla tej chwili. I wiem teraz, że chciałbym zginąć na miejscu, razem z wielkim księciem. Skrwawić się do ostatniej kropli albo spłonąć nagle w płomieniach wybuchu, i nie zostawić za sobą nic. Czy rozumiesz, dlaczego chciałem rzucić bombę? Tylko ginąc dla idei można stanąć na wysokości idei. Oto usprawiedliwienie.

DORA

Ja także pragnę takiej śmierci.

KALIAJEW

Tak, to szczęście, jakiego można pozazdrościć. Nieraz nocą przewracam się na moim nędznym sienniku. Prześladowuje mnie myśl: zrobili z nas morderców. Ale jednocześnie myślę, że wkrótce umrę, i to mnie uspokaja. Uśmiecham się, wiesz, i zasypiam jak dziecko.

DORA

Tak jest dobrze, Janku. Zabić i umrzeć. Ale, moim zdaniem, jest jeszcze większe szczęście. *[milczenie. Kalijew patrzy na Dorę, która spuszcza oczy]* Szubienica.

KALIAJEW *[w gorączce]*

I o tym myślałem. Śmierć w chwili zamachu ma coś niespełnionego. Zaś między zamachem a szubienicą jest cała wieczność, być może jedyna dla człowieka.

DORA *[nalegając i biorąc go za rękę]*

Ta myśl ci pomoże. Zapłacimy więcej, niż byliśmy winni.

KALIAJEW

Jak to rozumiesz?

DORA

Jesteśmy zmuszeni zabijać, prawda? Poświęcamy dobrowolnie życie, i to jedyne?

KALIAJEW

Tak.

DORA

Ale dokonać zamachu, a później iść na szubienicę, to oddać życie dwa razy. Zapłacimy więcej, niż jesteśmy winni.

KALIAJEW

Tak, to dwa razy umrzeć. Dziękuję, Doro. Nikt nie może nam nic zarzucić. Teraz jestem siebie pewien. *[milczenie]* Co ci jest, Doro? Nic nie mówisz?

DORA

Chciałabym ci jeszcze pomóc. Tylko...

KALIAJEW

Tylko?

DORA

Nie, głupstwa gadam.

KALIAJEW

Nie ufasz mi?

DORA

Och tak, kochanie, samej sobie nie ufam. Od śmierci Schweitzera przychodzą mi czasem do głowy dziwne myśli. A zresztą, to nie ja mam ci mówić o tym, co będzie trudne.

KALIAJEW

Lubię to, co trudne. Jeśli mnie cenisz, powiedz.

DORA *[patrząc na Janka]*

Wiem. Jesteś odważny. To mnie właśnie niepokoi. Śmiejesz się, zapalasz, poświęcasz, pełen ognia. Ale za kilka godzin będziesz musiał skończyć z marzeniami i działać. Lepiej może pomówić zawczasu... żeby uniknąć niespodzianki, załamania...

KALIAJEW

Nie będzie żadnego załamania. Powiedz, co myślisz.

DORA

A więc... zamach, szubienica, umrzeć dwa razy, to najłatwiejsze. Na to ci starczy odwagi. Ale w pierwszym szeregu... *[milknie, patrzy na Kalijewa, jakby się wahała]* W pierwszym szeregu zobaczysz...

KALIAJEW

Kogo?

DORA

Wielkiego księcia.

KALIAJEW

Przez chwilę zaledwie.

DORA

Chwilę, kiedy będziesz patrzył! Och, Janku, musisz wiedzieć, trzeba cię uprzedzić! Człowiek jest człowiekiem. Wielki książę ma może łagodne spojrzenie. Zobaczysz, jak się drapie za uchem albo wesoło uśmiecha. Kto wie, może się lekko zaciął brzytwą. I jeśli właśnie wtedy na ciebie popatrzy...

KALIAJEW

To nie jego zabijam. Zabijam despotyzm.

DORA

Tak, oczywiście. Musimy zniszczyć despotyzm. Wiesz, w momencie największego napięcia, kiedy przy fabrykacji bomby zatapiam szklaną rurkę, odczuwam na dnie serca dziwne szczęście. Ale nie znam wielkiego księcia i byłoby mi trudniej, gdyby siedział przede mną. Ty go zobaczysz z bliska... Z bardzo bliska...

KALIAJEW *[gwałtownie]*

Nie zobaczę.

DORA

Dlaczego? Zamkniesz oczy?

KALIAJEW

Nie. Ale z Bożą pomocą ogarnie mnie i zaślepi nienawiść.

[Dzwonek odzywa się raz. Nieruchomieją. Wchodzą Stepan i Wojnow. Głosy w przedpokoju. Wchodzi Annenkov].

ANNENKOW

To portier. Wielki książę pojedzie do teatru jutro. *[patrzy na nich]* Wszystko musi być gotowe, Doro.

DORA *[głucho]*

Tak.

[Dora wychodzi powoli].

KALIAJEW *[patrzy, jak wychodzi Dora i mówi łagodnym głosem, zwracając się do Stepana]*

Zabiję go. Z radością!

[Kurtyna].

Maria Casares jako Dora Dulebowa

AKT DRUGI

**Nazajutrz wieczorem. Tamże.
Annenkow stoi przy oknie, Dora - przy stole.**

ANNENKOW

Zajęli już miejsca. Stepan zapalił papierosa.

DORA

O której będzie przejeżdżał wielki książe?

ANNENKOW

Lada chwila. Słuchaj. Czy to nie kareta? Nie.

DORA

Usiądź. Uspokój się.

ANNENKOW

A bomby?

DORA

Usiądź. Nic teraz nie możemy zrobić.

ANNENKOW

Owszem. Możemy im zazdrościć.

DORA

Twoje miejsce jest tutaj. Jesteś dowódcą.

ANNENKOW

Jestem dowódcą. Ale Janek jest więcej wart ode mnie i to on może...

DORA

Ryzyko jest to samo. Obojętne, czy rzucasz bombę, czy nie.

ANNENKOW

Tak, ryzyko jest w końcu to samo. Ale teraz, teraz Janek i Aleksy są na pierwszej linii. Wiem, że powinienem być tutaj. A jednak czasem ogarnia mnie lęk, czy nie za łatwo godzę się na swoją rolę. Bardzo to wygodny obowiązek nie rzucać bomby.

DORA

A gdyby nawet tak było? Najważniejsze, żebyś zrobił, co do ciebie należy, i to do końca.

ANNENKOW

Jaka ty jesteś spokojna!

DORA

Nie jestem spokojna: boję się. Od trzech lat jestem z wami, od dwu wyrabiam bomby. Wszystko wykonałam i zdaje mi się, że nie zapomniałam niczego.

ANNENKOW

Na pewno, Doro.

DORA

A więc, boję się już od trzech lat, boję się tym strachem, który tylko we śnie opuszcza człowieka i co rana odnajduje go na nowo. Musiałam się jakoś przyzwyczaić. Umiem zachować największy spokój wtedy, kiedy się najbardziej boję. Nie mam z czego być dumna.

ANNENKOW

Przeciwnie, bądź dumna. Ja niczego nie zapomniałem. Wiesz, że żałuję dawnego życia, elegancji, kobiet... Tak, kochałem kobiety, wino, noce, które się nie kończą...

DORA

Tak właśnie myślałam, Boria. Dlatego cię tak kocham. Nie ostygło ci serce. Jeśli nawet pragnie jeszcze przyjemności, lepsze to niż ta straszna pustka, która zajmuje czasem miejsce krzyku.

ANNENKOW

Co ty mówisz? Ty? To niemożliwe!

DORA

Słuchaj.

[Dora zrywa się nagle. Słysząc turkot powozu, potem nic].

DORA

Nie. To nie on. Serce mi bije. Widzisz, niczego się jeszcze nie nauczyłam.

ANNENKOW *[podchodzi do okna]*

Uwaga. Stepan dał znak. To on.

[Słysząc rzeczywiście daleki turkot powozu. Zbliża się coraz bardziej, przejeżdża pod oknami i zaczyna się oddalać. Długie milczenie].

ANNENKOW

Za kilka chwil...

[Słuchają].

ANNENKOW

Jak to długo trwa.

[Dora robi ruch. Długa cisza. W dali odzywają się dzwony].

ANNENKOW

To niemożliwe. Janek rzuciłby już bombę... kareta dojechała na pewno do teatru. A Aleksy? Popatrz! Stepan zawraca, biegnie do teatru.

DORA *[kryjąc się w jego ramionach]*

Janek został aresztowany. Aresztowali go, to jasne. Musimy coś zrobić.

ANNENKOW

Czekaj. *[nastuchuje]* Nie. To koniec.

DORA

Jak się to stało? Aresztowali Janka, zanim cokolwiek zrobił! Wiem, że był gotów na wszystko. Chciał więzienia, procesu. Ale potem, po śmierci wielkiego księcia! Nie tak, nie, nie tak!

ANNENKOW *[patrząc przez okno]*

Wojnow! Szybko!

[Dora idzie otworzyć. Wchodzi Wojnow; twarz ma całkiem zmienioną].

ANNENKOW

Aleksy, mów prędko.

WOJNOW

Nic nie wiem. Czekałem na pierwszą bombę. Widziałem, jak kareta minęła zakręt i nic się nie stało. Straciłem głowę. Myślałem, że w ostatniej chwili zmieniłeś plan. Zawahałem się. A potem zacząłem biec...

ANNENKOW

A Janek?

WOJNOW

Nie widziałem go.

DORA

Został aresztowany.

ANNENKOW *[ciągle wyglądając przez okno]*

Idzie!

[Dora biegnie do drzwi. Wchodzi Kaliajew; twarz ma zalaną łzami].

KALIAJEW *[jakby nieprzytomny]*

Bracia, wybaczcie. Nie mogłem.

[Dora podchodzi do Janka i bierze go za rękę].

DORA

To nic.

ANNENKOW

Co się stało?

DORA *[do Kaliajewa]*

To nic. Czasem w ostatniej chwili wszystko się wali

ANNENKOW

Ależ to niemożliwe.

DORA

Zostaw go. To nie tylko ty, Janku. Schweitzer także za pierwszym razem nie potrafił.

ANNENKOW

Janek... zląkłeś się?

KALIAJEW *[jakby obudzony]*

Ja się zląkłem? Nie masz prawa!

[Słychać dzwonek: umówione hasło. Na znak Annenkowa wychodzi Wojnow. Kaliajew stoi otępiały. Milczenie. Wchodzi Stepan].

ANNENKOW

Więc?

STEPAN

W karecie wielkiego księcia jechały dzieci.

ANNENKOW

Dzieci?

STEPAN

Tak. Siostrzeńcy wielkiego księcia.

ANNENKOW

Wielki ksiązę miał być sam. Tak mówił Orłow.

STEPAN

Była także wielka księżna. Za wielkie towarzystwo na naszego poetę. Na szczęście szpicle nic nie zauważyli.

[Annenkow mówi coś po cichu do Stepana. Wszyscy patrzą na Kaliajewa, który podnosi oczy i patrzy na Stepana].

KALIAJEW *[błędnie]*

Nie mogłem przewidzieć... Dzieci, zwłaszcza dzieci. Popatrzyłeś na dzieci? Mają czasem takie poważne spojrzenie... Nigdy go nie mogłem wytrzymać. A przecież na chwilę przedtem byłem szczęśliwy, tam, w cieniu, na rogu! Przysięgam, że mi serce zabiło z radości, kiedy błysnęły z daleka latarnie karety. Turkot zbliżał się i serce biło mi coraz mocniej. Tak było głośno we mnie... Miałem ochotę biec. Zdaje mi się, że się śmiałem. Mówiłem: „tak, tak”. Rozumiesz? *[Przestaje patrzeć na Stepana i wpada znów w przygnębienie.]* Pobiegłem naprzeciw karety. W tym momencie spostrzegłem dzieci. One się nie śmiały. Siedziały sztywno

wyprostowane, patrząc w przestrzeń. Jakże były smutne! Tkwiły przy drzwiczkach, z rękami na kolanach, jakby zagubione w swych paradnych strojach. Wielkiej księżnej nie zauważyłem. Widziałem tylko dzieci. Pewnie bym rzucił bombę, gdyby na mnie spojrzały. Żeby przynajmniej zgasić to smutne spojrzenie. Ale one patrzyły ciągle przed siebie. *[Podnosi oczy ku innym. Milczenie. Mówi dalej, jeszcze ciszej]* A więc... nie wiem, co się stało. Ręka mi osłabła. Ugięły mi się kolana. Po chwili było już za późno. *[Milczenie. Patrzy w ziemię]* Dora, czy mi się śniło, czy rzeczywiście zabiły wtedy dzwony?

DORA

Nie, Janku. Nie śniło ci się.

[Dora kładzie mu rękę na ramieniu. Kalijew podnosi głowę i widzi, że wszyscy patrzą na niego. Wstaje].

KALIAJEW

Spójrzcie na mnie, bracia, spójrz, Boria, nie cofnąłem się, nie jestem tchórzem. Nie mogłem tego przewidzieć. Wszystko poszło za szybko. Te dwie poważne twarzyczki i ten straszny ciężar w mojej ręce. I właśnie w tych malców miałem go rzucić. O tak, prosto. Nie! Nie mogłem. *[patrzy po kolei na obecnych.]*

Dawniej, kiedy jeździłem końmi, u nas, na Ukrainie, pędziłem jak wicher, nie bałem się niczego. Niczego na świecie, chyba przejechania dziecka. Wyobrażałem sobie uderzenie, wątlą główkę padającą na bruk... *[milczenie.]* Pomóżcie mi... *[milczenie.]*

Chciałem się zabić. Wróciłem, ponieważ myślałem, że muszę wam zdać rachunek, że jesteście moimi jedynymi sędziami, że powiecie mi, czy miałem rację, czy nie, że wy nie możecie się pomylić. Ale wy wszyscy milczycie. *[Dora podchodzi do Kalijewa, bardzo blisko. Kalijew patrzy na obecnych i mówi martwym głosem.]*

Oto co proponuję. Jeśli postanowicie, że te dzieci mają zginąć, zaczekam przy wyjściu i rzucę bombę sam. Wiem, że nie chybię. Postanówcie tylko, będę posłuszny Organizacji.

STEPAN

Organizacja kazała ci zabić wielkiego księcia.

KALIAJEW

To prawda. Ale nie zażądała, abym zamordował dzieci.

ANNENKOW

Janek ma rację. Tegośmy nie przewidzieli.

STEPAN

Powinien był wykonać rozkaz.

ANNENKOW

Odpowiedzialny za to jestem ja. Należało wszystko przewidzieć,

żeby nikt nie mógł mieć wątpliwości, juk postąpić. Teraz musimy tylko postanowić, czy na dzisiaj rezygnujemy z zamachu, czy też każemy Jankowi czekać przy wyjściu z teatru, Aleksy?

WOJNOW

Nie wiem. Zdaje mi się, że zrobiłbym jak Janek. Ale, nie jestem już siebie pewny. *[ciszej]* Ręce mi drżą.

ANNENKOW

Dora?

DORA *[gwaltownie]*

Cofnęłabym się, jak Janek. Czy mogę doradzać komu innemu to, czego sama nie mogłabym zrobić?

STEPAN

Czy wy zdajecie sobie sprawę, co ta decyzja oznacza? Stracimy bezpowrotnie dwa miesiące, dwa miesiące ryzykownej obserwacji, straszliwych niebezpieczeństw, których cudem uniknęliśmy. Aresztowano Jegora, Rykowa powieszono - na marne. I wszystko mamy zaczynać od nowa? Ile jeszcze tygodni czujności i podstępów, ile tygodni nieustannego pogotowia, zanim nadarzy się stosowna chwila? Czyście oszaleli?

ANNENKOW

Wiesz doskonale, że za dwa dni wielki książę pojedzie znowu do teatru.

STEPAN

Dwa dni, kiedy możemy zostać aresztowani. Sam to powiedziałeś.

KALIAJEW

Idę.

DORA

Czekaj! *[do Stepana]* Stepan, czy potrafiłbyś z otwartymi oczami strzelić wprost do dziecka?

STEPAN

Tak, potrafiłbym, gdyby poleciała mi to Organizacja.

DORA

Dlaczego zamknąłeś oczy?

STEPAN

Ja? Ja zamknąłem oczy?

DORA

Tak

STEPAN

Więc... po to, żeby lepiej wyobrazić sobie scenę i odpowiedzieć ze znajomością sprawy.

DORA

Otwórz oczy i zrozum, że jeśli Organizacja zgodzi się choć raz, by pod naszymi bombami ginęły dzieci, natychmiast straci wpływ i autorytet.

STEPAN

Nie zawracajcie mi głowy bzdurami. Dopiero w dniu, kiedy postanowimy zapomnieć o dzieciach, staniemy się panami świata i rewolucja zwycięży.

DORA

W tym dniu cała ludzkość znienawidzi rewolucję.

STEPAN

I co z tego? Byliśmy tylko tak pokochali rewolucję, żeby narzucić ją całej ludzkości, żeby całą ludzkość wyzwolić od niej samej, od jej własnej niewoli.

DORA

A jeśli ludzkość odrzuci rewolucję? A jeśli nawet lud, dla którego walczysz, nie zechce, żeby zabijano dzieci? Czy i w lud trzeba będzie uderzyć?

STEPAN

Tak, dopóki nie zrozumie. Ja także kocham lud.

DORA

Miłość nie ma takiego oblicza.

STEPAN

Kto to powiedział?

DORA

Ja, Dora.

STEPAN

Jesteś kobietą i masz nieszczęśliwe pojęcie o miłości.

DORA *[gwaltownie]*

Ale mam za to pojęcie o wstydzie.

STEPAN

Ja też zaznałem wstydu, i to z winy innych. Wtedy, kiedy mnie wychłostano. Bo wychłostano mnie. Bat, wiecie, co to jest bat? Była ze mną Wiera i na znak protestu odebrała sobie życie, ja przeżyłem. Czego mógłbym się teraz wstydzić?

ANNENKOW

Stepan, wszyscy cię tutaj kochają i szanują, Ale jakiegokolwiek byłyby twoje powody, nie pozwolę ci mówić, że wszystko jest dozwolone. Setki naszych braci zginęło, aby było wiadomo, że nie wszystko jest dozwolone.

STEPAN

Wszystko, co może służyć naszej sprawie, jest dozwolone.

ANNENKOW *[z gniewem]*

Wolno więc współpracować z policją i grać na dwie strony, jak to proponował Jewno? Zrobiłbyś tak?

STEPAN

Tak, gdyby było trzeba.

ANNENKOW *[wstając]*

Stepan, zapomnijmy, co przed chwilą powiedziałeś, ze względu na to, co z nami i dla nas zrobiłeś. Pamiętaj tylko o jednym. Musimy postanowić, czy za godzinę rzucimy bombę na te dzieci.

STEPAN

Dzieci, znów dzieci! Tylko to macie na ustach. Czy wy naprawdę nic nie rozumiecie? Dlatego że Janek nie zabił dziś tych dwojga, tysiące rosyjskich dzieci będzie jeszcze przez całe lata umierało z głodu. Widzieliście, jak dzieci umierają z głodu? Ja widziałem. A śmierć od bomby to przyjemność w porównaniu z taką śmiercią. Tego Janek nie widział. Widział tylko dwa uczone pieski wielkiego księcia. Czy nie jesteście ludźmi? Czy żyjecie tylko chwilą? Jeśli tak, wybierzcie miłosierdzie i leczcie zło każdego dnia, ale nie rewolucję, która chce wyleczyć wszelkie zło, obecne i przyszłe.

DORA

Janek godzi się zabić wielkiego księcia, ponieważ jego śmierć może przybliżyć czas, kiedy rosyjskie dzieci przestaną umierać z głodu. Już to nie jest łatwe. Ale śmierć siostrzeńców wielkiego księcia nie ocali ani jednego dziecka od głodowej śmierci. Nawet w niszczeniu musi być jakiś porządek, jakaś granica.

STEPAN *[gwałtownie]*

Nie ma żadnych granic. Powiem wam prawdę: nie wierzycie w rewolucję. *[wszyscy wstają, prócz Janka]* Tak, nie wierzycie. Gdybyście wierzyli w nią całkowicie, absolutnie, gdybyście byli przekonani, że nasza walka i nasze poświęcenie pozwoli zbudować Rosję uwolnioną od tyranii, ziemię wolności, która ogarnie cały świat, gdybyście byli pewni, że człowiek, wyzwolony od swych władców i przesądów, podniesie wtedy ku niebu twarz prawdziwego boga - cóż znaczyłaby śmierć dwojga dzieci? Przyznalibyście sobie wszystkie prawa, wszystkie, słyszycie? I jeśli powstrzymuje was ta śmierć, to znaczy, że nie jesteście pewni swojej racji. Nie wierzycie w rewolucję.

[Milczenie. Kaliajew wstaje].

KALIAJEW

Stepan, wstyd mi za ciebie, ale nie pozwolę ci dalej mówić. Zgodziłem się zabijać, aby obalić despotyzm. Ale twoje słowa zapowiadają już nową tyranie. Jeśli ta tyrania kiedykolwiek zwycięży, zrobi ze mnie mordercę, kiedy ja staram się być narzędziem sprawiedliwości.

STEPAN

Obojętne, czy będziesz narzędziem sprawiedliwości, czy nie, jeśli sprawiedliwość zwycięży... choćby dzięki mordercom. Ty i ja nie znaczymy nic.

KALIAJEW

Owszem, znaczymy. Sam to wiesz najlepiej, skoro nawet dziś przemawiasz w imieniu twojej dumy.

STEPAN

Moja duma obchodzi tylko mnie. Ale duma wszystkich ludzi, ich bunt, niesprawiedliwość, w której żyją, to nasza wspólna sprawa.

KALIAJEW

Nie tylko sprawiedliwością żyją ludzie.

STEPAN

A czym mogliby żyć, jeśli nie sprawiedliwością, kiedy im się kradnie chleb?

KALIAJEW

Sprawiedliwością i niewinnością.

STEPAN

Niewinnością? Może i ja wiem, co to jest. Ale postanowiłem o niej zapomnieć, chcę, żeby zapomniały o niej tysiące ludzi, po to, aby pewnego dnia zyskała szlachetniejsze znaczenie.

KALIAJEW

Trzeba być bardzo pewnym, że taki dzień nadejdzie, żeby odtrącić wszystko, co pozwala człowiekowi zgodzić się na życie.

STEPAN

Ja jestem pewny.

KALIAJEW

Nie, nie możesz być pewny. Po to, żeby się dowiedzieć, kto z nas ma rację, ty czy ja, trzeba będzie może poświęcenia dwu czy trzech pokoleń, kilku wojen, straszliwych rewolucji. Kiedy wyschnie deszcz krwi, i ty, i ja będziemy od dawna w ziemi.

STEPAN

Nadejdą wtedy inni. Pozdrawiam ich jak braci.

KALIAJEW *[krzyczy]*

Inni... Tak! Ale ja kocham tych, którzy żyją dziś na tej samej ziemi

co ja, i tych właśnie pozdrawiam. Dla nich walczę i godzę się umierać. I w imię przyszłego społeczeństwa, o którym nic nie wiem, nie uderzę moich braci w twarz. Nie pomnożę żywej krzywdy dla martwej sprawiedliwości. *[ciszej, ale stanowczo]* Bracia, chcę mówić szczerze; powiem wam przynajmniej to, co powiedziałby prosty rosyjski chłop: zabijanie dzieci jest niezgodne z honorem. I jeśli za mojego życia rewolucja rozstanie się kiedyś z honorem, ja odwrócę się od rewolucji. Jeżeli tak postanowicie, pójdę za chwilę pod teatr, ale rzucę się pod kopyta koni.

STEPAN

Na honor mogą sobie pozwolić ci, co jeżdżą karetami. Honor to luksus.

KALIAJEW

Nie. Honor to ostatni skarb nędzarzy. Wiesz dobrze, że tak jest. I wiesz, że istnieje honor rewolucji. To on sprawia, że godzimy się na śmierć. To on kazał ci kiedyś podnieść twarz pod batem i jeszcze dzisiaj mówi przez ciebie.

STEPAN *[krzyczy]*

Milcz. Zabraniam ci o tym mówić

KALIAJEW *[w zapamiętaniu]*

Dlaczego mam milczeć? Pozwoliłem ci powiedzieć, że nie wierzę w rewolucję. To znaczy, że byłbym zdolny zabić wielkiego księcia niepotrzebnie, że jestem mordercą. Pozwoliłem ci to powiedzieć i nie uderzyłem cię.

ANNENKOW

Janek!

STEPAN

Kto zabija za mało, zabija czasem niepotrzebnie.

ANNENKOW

Stepan, nikt tu nie podziela twego zdania. Decyzja zapadła.

STEPAN

Ustępuję. Ale powtarzam, że terror nie przystoi delikatnym. Jesteśmy zabójcami, wybraliśmy rolę zabójców.

KALIAJEW *[nieprzytomny z gniewu]*

Nie. Zdecydowałem się umrzeć, żeby mord przestał zwyciężać. Wybrałem niewinność.

ANNENKOW

Janek, Stepan, dosyć! Organizacja postanawia, że zabójstwo tych dzieci jest niepotrzebne. Rozpoczynamy na nowo obserwację. Za dwa dni musimy być gotowi.

STEPAN

A jeśli i wtedy będą dzieci?

ANNENKOW

Poczekamy na nową sposobność.

STEPAN

A jeśli wielkiemu księciu będzie towarzyszyć wielka księżna?

KALIAJEW

Ja jej nie oszczędzę.

ANNENKOW

Słuchajcie.

[Turkot karety. Kaliajew kieruje się bezwiednie ku oknu. Inni czekają. Powóz zbliża się, przejeżdża pod oknami i oddala].

WOJNOW *[patrząc na Dorę, która podchodzi do niego]*

Doro, jeszcze raz...

STEPAN *[z pogardą]*

Tak, Aleksy, jeszcze raz... Ale coś trzeba przecie zrobić dla honoru!

[Kurtyna].

Dora, Kalijew, Stepan

AKT TRZECI

To samo miejsce, ta sama godzina, w dwa dni później

STEPAN

Co robi Wojnow? Powinien już tu być.

ANNENKOW

Potrzebuje snu. Mamy jeszcze pół godziny czasu.

STEPAN

Mogę iść po wiadomości.

ANNENKOW

Nie. Jak najmniej ryzyka.

[Milczenie].

ANNENKOW

Janku, czemu nic nie mówisz?

KALIAJEW

Nie mam nic do powiedzenia. Bądź spokojny.

[Dzwonek].

KALIAJEW

To on.

[Wchodzi Wojnow].

ANNENKOW

Spałeś?

WOJNOW

Tak, trochę.

ANNENKOW

Spałeś całą noc?

WOJNOW

Nie.

ANNENKOW

Trzeba było spać. Są na to środki.

WOJNOW

Próbowałem. Byłem zbyt zmęczony.

ANNENKOW

Ręce ci drżą.

WOJNOW

Nie.

[Wszyscy patrzą na Wojnowa].

WOJNOW

Czemu tak na mnie patrzycie? Nie wolno być zmęczonym?

ANNENKOW

Wolno być zmęczonym. Myślmy o tobie.

WOJNOW *[z nagłą gwałtownością]*

Trzeba było pomyśleć o mnie przedwczoraj. Gdyby bomba została rzucona przed dwoma dniami, nie byłibyśmy już zmęczeni.

KALIAJEW

Przebacz mi, Aleksy. To ja wam wszystko utrudniłem.

WOJNOW *[ciszej]*

Któż to mówi? Dlaczego utrudniłeś? Jestem zmęczony, to wszystko.

DORA

Wszystko pójdzie teraz szybciej. Za godzinę będzie skończone.

WOJNOW

Tak, skończone. Za godzinę...

[Patrzy dokoła siebie. Dora podchodzi do Wojnowa i bierze go za rękę. Ten pozostawia rękę w dłoni Dory, potem wyrywa ją gwałtownie].

WOJNOW

Boria, chciałbym z tobą pomówić.

ANNENKOW

Na osobności?

WOJNOW

Na osobności.

[Patrzą na siebie. Kaliajew, Dora i Stepan wychodzą].

ANNENKOW

Co się stało?

[Wojnow milczy].

ANNENKOW

Powiedz mi, proszę.

WOJNOW

Wstydzę się, Boria.

[Milczenie].

WOJNOW

Wstydzę się. Muszę ci powiedzieć prawdę

ANNENKOW

Nie chcesz rzucić bomby?

WOJNOW

Nie będę mógł jej rzucić.

ANNENKOW

Boisz się? To tylko to? Nie masz się czego wstydzić.

WOJNOW

Boję się i wstyd mi, że się boję.

ANNENKOW

Przedwczoraj byłeś przecież radosny i silny. Kiedy wychodziłeś, błyszczały ci oczy.

WOJNOW

Zawsze się bałem. Przedwczoraj wziąłem się w garść, to wszystko. Skoro usłyszałem, jak w dali turkocze kareta, pomyślałem: „To teraz! Już tylko minuta”. Zaciskałem zęby. Mięśnie miałem wszystkie napięte. Chciałem cisnąć bombę tak gwałtownie, jakby miała zabić wielkiego księcia samym uderzeniem. Czekałem na pierwszą eksplozję, aby wybuchła ta nagromadzona we mnie siła. A potem nic. Zjawiła się przede mną kareta. Jak szybko jechała! Minęła mnie. Wtedy zrozumiałem, że Janek nie rzucił bomby. Ogarnął mnie straszliwy chłód. I nagle poczułem się słaby jak dziecko.

ANNENKOW

To nic, Aleksy. Później życie wraca.

WOJNOW

We mnie od dwu dni nie wstąpiło. Skłamałem ci przed chwilą, nie spałem tej nocy. Za mocno biło mi serce. Och! Boria, jestem zrozpaczony.

ANNENKOW

Nie powinieneś. Wszyscy przez to przeszli. Nie będziesz rzucał bomby. Miesiąc odpoczynku w Finlandii i wrócisz między nas.

WOJNOW

Nie. To co innego. Jeśli nie rzucę bomby teraz, nie rzucę jej nigdy.

ANNENKOW

Co takiego?

WOJNOW

Nie jestem stworzony do terroru. Teraz to zrozumiałem. Lepiej, żebyśmy się rozstali. Będę pracował w komitetach, w propagandzie.

ANNENKOW

Niebezpieczeństwo jest to samo.

WOJNOW

Tak, ale można działać z zamkniętymi oczami. Niczego się nie wie.

ANNENKOW

Co chcesz powiedzieć?

WOJNOW *[w gorączce]*

Nic nie wiadomo. Łatwo chodzić na zebrania, omawiać sytuację i przekazywać dalej rozkazy. Ryzykuje się życie, to prawda, po omacku jednak, nic nie widząc. Ale stać, kiedy noc zapada nad miastem, stać wśród tłumu, który przyspiesza kroku, aby powrócić do gorącej stawy, do dzieci, do ciepła kobiety, stać bez słowa, ważąc w ręku ciężar bomby, wiedząc, że za trzy minuty, za dwie, za kilka chwil trzeba będzie rzucić się naprzeciw błyszczącej karety - oto terror. I wiem teraz, że nie potrafię zacząć raz jeszcze, nie czując, jak odpływa ze mnie krew. Tak, wstydę się. Za wysoko mierzyłem. Powinienem pracować na swoim miejscu. Na bardzo skromnym miejscu. Jedynym, którego jestem godny.

ANNENKOW

Nie ma skromnych miejsc. Na końcu czeka zawsze więzienie i szubienica.

WOJNOW

Ale nie widać ich tak, jak widać człowieka, którego ma się zabić. Trzeba je sobie wyobrazić. A ja na szczęście nie mam wyobraźni.

[śmieje się nerwowo] Nigdy nie udało mi się uwierzyć naprawdę w tajną policję. Jak na terrorystę, to dziwne, co? Kiedy po raz pierwszy dostanę kopniaka w brzuch, uwierzę. Nie przedtem.

ANNENKOW

A w więzieniu? W więzieniu wie się i widzi. Nie ma zapomnienia.

WOJNOW

W więzieniu nie musi się podejmować decyzji. Tak, to to, nie podejmować decyzji! Nie trzeba sobie mówić: „wszystko zależy od ciebie, to ty, tylko ty musisz wybrać chwilę, kiedy rzucisz się naprzód”. Jestem teraz pewien, że gdyby mnie aresztowano, nie starałbym się uciec. Aby uciec, trzeba pomysłowości, trzeba przejąć inicjatywę. Jeśli się nie ucieka, inicjatywę zachowują tamci. Na nich spada cała robota.

ANNENKOW

Robota, która polega czasem na wieszaniu.

WOJNOW *[z rozpaczą]*

Tak, czasem. Ale łatwiej mi będzie umrzeć, niż trzymać w dłoni życie moje i innego człowieka i decydować o chwili, w której wtrącę obydwa w płomień. Nie, Boria, mam tylko jeden sposób,

aby się odkupić; zgodzić się na to, czym jestem. *[Annenkow milczy.]*

Nawet tchórze mogą służyć rewolucji. Trzeba im tylko znaleźć właściwe miejsce.

ANNENKOW

W takim razie wszyscy jesteśmy tchórzami. Ale nie zawsze mamy sposobność to sprawdzić. Zrobisz, co zechcesz.

WOJNOW

Wolę odejść natychmiast. Zdaje mi się, że nie mógłbym spojrzeć im w oczy. Ale ty z nimi pomówisz.

ANNENKOW

Pomówię.

[Postępuje ku niemu.]

WOJNOW

Powiedz Jankowi, że to nie jego wina! I że go kocham, tak jak kocham was wszystkich.

[Milczenie. Annenkow całuje Wojnowa.]

ANNENKOW

Żegnaj, bracie. Wszystko się skończy. Rosja będzie szczęśliwa!

WOJNOW *[uciekając]*

Och, tak. Niechaj będzie szczęśliwa! Niech będzie szczęśliwa!

[Annenkow idzie do drzwi.]

ANNENKOW

Chodźcie.

[Wszyscy wchodzi, wraz z Dorą.]

STEPAN

Co się stało?

ANNENKOW

Wojnow nie rzuci bomby, jest wyczerpany. To nie byłoby pewne.

KALIAJEW

To moja wina, prawda Boria?

ANNENKOW

Kazał powiedzieć, że cię kocha.

KALIAJEW

Zobaczymy go jeszcze?

ANNENKOW

Możliwe. Tymczasem nas opuszcza.

STEPAN

Dlaczego?

ANNENKOW

Przyda się bardziej w propagandzie.

STEPAN

Prosił cię o to? Strach go obleciał?

ANNENKOW

Nie. Sam tak postanowiłem.

STEPAN

Na godzinę przed zamachem pozbawiasz nas człowieka?

ANNENKOW

Na godzinę przed zamachem muszę decydować sam. Za późno już na dyskusje. Ja zajmę miejsce Wojnowa.

STEPAN

Miejsce Wojnowa należy się mnie.

KALIAJEW *[do Annenkowa]*

Jesteś dowódcą. Twoim obowiązkiem jest pozostać tutaj.

ANNENKOW

Dowódca ma nieraz obowiązek być tchórzem. Ale pod warunkiem, że od czasu do czasu podda swą odwagę próbie. Decyzja zapadła. Stepan, będziesz mnie zastępował tak długo, jak to będzie potrzebne. Chodź, musisz poznać instrukcje.

[Wychodzą. Kaliajew siada. Dora podchodzi do niego i wyciąga ku niemu rękę, później się jednak rozmyśla].

DORA

To nie twoja wina.

KALIAJEW

Zrobiłem mu krzywdę, wielką krzywdę. Wiesz, co mi przed kilku dniami powiedział?

DORA

Powtarzał bez przerwy, że jest szczęśliwy.

KALIAJEW

Tak, ale powiedział mi, że nie ma dla niego szczęścia poza naszą wspólnotą. „Jesteśmy my, mówił, Organizacja. Poza tym nie ma nic. To zakon rycerski”. Litość bierze, Dora!

DORA

On wróci.

KALIAJEW

Nie. Wyobrażam sobie, co bym czuł na jego miejscu. Byłbym w rozpacz.

DORA

A teraz nie jesteś?

KALIAJEW *[ze smutkiem]*

Teraz? Jestem z wami i jestem szczęśliwy. Jak on, dawniej.

DORA *[powoli]*

To wielkie szczęście.

KALIAJEW

To bardzo wielkie szczęście. Nie myślisz tak jak ja?

DORA

Myślę jak ty. Dlaczego więc jesteś smutny? Przed dwoma dniami twarz ci promieniała szczęściem. Jakbyś się wybierał na wielkie święto. Dzisiaj...

KALIAJEW *[wstając, w wielkim podnieceniu]*

Dzisiaj wiem to, czego przedtem nie wiedziałem. Miałaś rację, to nie takie proste. Myślałem, że łatwo jest zabić, że wystarcza idea i odwaga. Ale nie jestem tak wielki i teraz wiem, że nie ma szczęścia w nienawiści. Tyle jest zła, we mnie i w innych. Zbrodnia, podłość, niesprawiedliwość... Och! muszę, muszę go zabić... Ale pójdę aż do końca! Dalej niż nienawiść!

DORA

Dalej! Dalej nie ma nic.

KALIAJEW

Dalej jest miłość.

DORA

Miłość? Nie, to nie to, co trzeba.

KALIAJEW

Och, Doro, jak ty możesz tak mówić, ty, której serce tak dobrze znam...

DORA

Za wiele już krwi, za wiele gwałtu. Ci, którzy naprawdę kochają sprawiedliwość, nie mają prawa do miłości. Stoją, jak ja teraz, z podniesioną głową, nieruchomymi oczyma. W dumnych sercach nie ma miejsca na miłość. Miłość skłania łagodnie głowę, Janku. A my - my mamy twarde kark.

KALIAJEW

Ale kochamy nasz lud.

DORA

Kochamy go, to prawda. Kochamy go hojną miłością, która nie ma się o co oprzeć, miłością nieszczęśliwą. Żyjemy z dala od ludu, zamknięci w naszych pokojach, zagubieni w naszych myślach. A lud, czy lud nas kocha? Czy wie, że go kochamy? Lud milczy. Co za milczenie, co za milczenie...

KALIAJEW

Ależ to właśnie jest miłość, wszystko oddać, wszystko poświęcić, nie licząc na nagrodę.

DORA

Zapewne. To miłość absolutna, czysta, samotna radość, ta właśnie, która mnie spala. A jednak w pewnych chwilach nawiedza mnie pytanie, czy miłość nie jest czymś innym, czy zawsze musi być monologiem, czy nie może czasem liczyć na odpowiedź. Widzisz, tak to sobie wyobrażam: świeci słońce, pochylają się łagodnie głowy, duma opuszcza serca, otwierają się ramiona. Ach, Janku, gdyby można było choć na godzinę zapomnieć o straszliwej nędzy tego świata i pozwolić wreszcie przemówić sercu. Czy możesz sobie wyobrazić jedną krótką godzinę egoizmu?

KALIAJEW

Tak, Doro. To się nazywa czułość.

DORA

Wszystko umiesz zawsze odgadnąć, kochany, to się nazywa czułość. Ale czy znasz ją naprawdę? Czy sprawiedliwość kochasz z czułością?

[Kaliajew milczy].

DORA

Czy kochasz nasz lud z łagodnością i oddaniem, czy też przeciwnie: w płomieniu zemsty i buntu? *[Kaliajew ciagle milczy]* Widzisz. *[podchodzi do Kaliajewa i mówi bardzo cicho]* A mnie, czy mnie kochasz z czułością?

[Kaliajew patrzy na Dorę].

KALIAJEW *[po chwili]*

Nikt cię nigdy nie będzie kochał jak ja.

DORA

Wiem. Ale czy nie lepiej kochać jak wszyscy?

KALIAJEW

Nie jestem jak wszyscy. Kocham cię taki, jaki jestem.

DORA

Kochasz mnie bardziej niż sprawiedliwość, bardziej niż Organizację?

KALIAJEW

Organizacja, sprawiedliwość i ty, to dla mnie jedno.

DORA

Tak, ale odpowiedz, błagam cię, odpowiedz. Czy kochasz mnie w samotności, samolubnie, z czułością? Czy kochałbyś mnie, gdybym była niesprawiedliwa?

KALIAJEW

Gdybyś była niesprawiedliwa, a ja, gdybym mógł pokochać, to nie ciebie kochałbym.

DORA

Nie chcesz odpowiedzieć. Powiedz mi tylko, kochałbyś mnie, gdybym nie była w Organizacji?

KALIAJEW

A gdzie byś była?

DORA

Pamiętam czasy, kiedy byłam studentką. Śmiałam się. Byłam wtedy piękna. Całymi godzinami spacerowałam, marzyłam. Czy kochałbyś mnie lekkomyślną, beztroską?

KALIAJEW *[waha się, po czym bardzo cicho]*

Umieram z ochoty, żeby ci powiedzieć tak.

DORA *[krzycząc]*

A więc tak, powiedz tak, kochany, jeśli tak myślisz i jeśli to prawda. Tak, w obliczu sprawiedliwości, wobec nędzy i ludu w kajdanach. Tak, błagam cię, tak, mimo umierających dzieci, mimo tych, którzy giną na szubienicy i tych, których biją na śmierć...

KALIAJEW

Przestań, Doro.

DORA

Nie, trzeba choć raz pozwolić sercu przemówić. Czekam, aż mnie zawołasz, mnie, Doro, aż mnie zawołasz ponad tym zatrutym niesprawiedliwością światem.

KALIAJEW *[brutalnie]*

Cicho. Serce mówi mi tylko o tobie. Ale za chwilę nie będzie mi wolno zadrzeć.

DORA *[błędnie]*

Za chwilę? Tak, zapomniałam... *[śmieje się tak, jakby płakała]* Nie, to bardzo dobrze, kochany. Nie gniewaj się, byłam niemądra. To zmęczenie. Ja także nie mogłabym ci tego powiedzieć. Kocham cię taką samą, trochę zimną miłością, myśląc o sprawiedliwości i więzieniach. Lato, Janku, czy pamiętasz? Ale nie, teraz jest wieczna zima. Nie jesteśmy z tego świata, jesteśmy sprawiedliwi. Istnieje takie ciepło, które nie jest dla nas. *[odwracając się]* Ach! litości dla sprawiedliwych!

KALIAJEW

Tak, to jest właśnie część, która nam przypadła, miłość nie jest możliwa. Ale zabiję wielkiego księcia i wtedy nastanie dla nas pokój, dla ciebie i dla mnie.

DORA

Pokój! Kiedy go znajdziemy?

KALIAJEW *[gwałtownie]*

Nazajutrz.

[Wchodzą Annenkow i Stepan. Dora i Kaliajew odsuwają się od siebie].

ANNENKOW

Janek!

KALIAJEW

Już idę. *[oddycha głęboko]* Wreszcie, wreszcie...

STEPAN *[idąc ku niemu]*

Żegnaj, bracie, jestem z tobą.

KALIAJEW

Żegnaj, Stepan. *[zwraca się do Dory]* Żegnaj, Doro.

[Dora idzie ku niemu. Stoją tuż obok siebie, ale się nie dotkną].

DORA

Nie, nie żegnaj. Do zobaczenia. Do zobaczenia, kochany.

Odnajdziemy się.

[Patrzy na nią. Milczenie].

KALIAJEW

Do zobaczenia. Ja... Rosja będzie piękna.

DORA *[we łzach]*

Rosja będzie piękna.

[Kaliajew żegna się przed ikoną. Wychodzą z Annenkowem. Stepan idzie do okna.

Dora stoi w miejscu, patrząc zacięż na drzwi].

STEPAN

Jak on pewnie idzie. Widzisz, myliłem się, nie ufając Jankowi. Nie podobał mi się jego entuzjazm. Przeżegnał się, widziałas? Czy jest wierzący?

DORA

Nie praktykuje.

STEPAN

Duszę ma jednak religijną. To nas właśnie dzieliło. Twardszy jestem od niego, dobrze to wiem. Dla nas, nie wierzących w Boga, nie ma wyboru; albo pełna sprawiedliwość, albo rozpacz.

DORA

Dla niego nawet sprawiedliwość jest pełna rozpacz.

STEPAN

Tak, słaba dusza. Ale ręka mocna. Więcej warta niż dusza. Zabije go, to pewne. Dobrze, bardzo dobrze. Musimy niszczyć, tego właśnie trzeba. Ale ty nic nie mówisz? *[przypatruje się Dorze]* Kochasz go?

DORA

Trzeba czasu na miłość. A my mamy ledwie czas na sprawiedliwość.

STEPAN

Słusznie. Za dużo jest do roboty; musimy zburzyć ten świat do szczytu... Później... *[w oknie]* Już ich nie widzę, doszli na miejsce.

DORA

Później..,

STEPAN

Będziemy się kochali.

DORA

Jeśli tu będziemy.

STEPAN

Kochać się będą inni. To na jedno wychodzi.

DORA

Stepan, powiedz „nienawiść”.

STEPAN

Co?

DORA

To słowo, wymów słowo „nienawiść”

STEPAN

Nienawiść.

DORA

Dobrze. Janek wymawiał je bardzo źle.

STEPAN *[po chwili milczenia, idąc do Dory]*

Rozumiem: gardzisz mną. A pewna jesteś, że masz rację? *[milczenie. Potem coraz gwałtowniej]* Wszyscy tutaj targujecie się o to, co zrobić, w imię tej podłej miłości. Ale ja, ja nie kocham nic i nienawidzę, tak, nienawidzę moich bliźnich! Co mi przyjdzie z ich miłości! Poznałem ją na katordze, przed trzema laty. I od trzech lat noszę ją w sobie. Chciałabyś, żebym się roztkliwiał, żebym dźwigał bombę jak krzyż? Nie! Nie! za daleko poszedłem, za wiele wiem... Patrz...

[Rozrywa koszulę. Dora robi ruch w jego kierunku, potem cofa się, widząc ślady bata].

STEPAN

To są ślady! Ślady ich miłości! Pogardzasz mną teraz?

[Dora idzie ku niemu i całuje go nagle].

DORA

Kto może gardzić cierpieniem? Ciebie także kocham.

STEPAN *[patrzy na nią, mówi głucho]*

Przebacz mi, Doro. *[milczenie. Odwraca się]* To pewnie zmęczenie. Lata walki, niepokoju, szpicle, katorga... a na koniec, to. *[pokazuje ślady].* Skąd wezmę siłę, żeby kochać? Zostało mi przynajmniej tyle, żeby

nienawidzić. Lepsze to, niż nie czuć nic.

DORA

Tak, lepsze.

[Patrzy na niego. Bije siódma].

STEPAN *[odwraca się nagle]*

Zaraz nadjedzie wielki książe.

[Dora idzie do okna i przylepia się do szyby. Długie milczenie. Później, z dala, kareta. Zbliża się, mija].

STEPAN

Jeśli jest sam..

[Kareta oddala się. Straszliwy wybuch. Dora wstrząsa się i chowa twarz w dłoniach. Długie milczenie].

STEPAN

Boria nie rzucił bomby! Jankowi się udało. Udało! O ludu! o radości!

DORA *[rzucając się ze łzami na niego]*

To myśmy go zabili! To myśmy go zabili! To ja.

STEPAN *[krzyczy]*

Kogo zabiliśmy? Janka?

DORA

Wielkiego księcia.

[Kurtyna].

AKT CZWARTY

Cela w wieży Pugaczowa w więzieniu Butyrki.

Ranek.

Kiedy podnosi się kurtyna, Kaliajew stoi w celi i patrzy na, drzwi.
Wchodzą strażnik i więzień niosący wiadro.

STRAŻNIK

Sprzątaj. Szybko.

[Staje przy oknie. Foka zaczyna sprzątać, nie patrząc na Kaliajewa. Milczenie].

KALIAJEW

Jak się nazywasz, bracie?

FOKA

Foka.

KALIAJEW

Skazany jesteś?

FOKA

Chyba.

KALIAJEW

Coś zrobił?

FOKA

Zabiłem.

KALIAJEW

Byłeś głodny?

STRAŻNIK

Ciszej.

KALIAJEW

Jak?

STRAŻNIK

Ciszej. Tutaj me wolno rozmawiać. Pozwoliłem, więc mów ciszej.
Naśladuj starego.

KALIAJEW

Chciałeś jeść

FOKA

Nie, pić.

KALIAJEW

I?

FOKA

No i... była siekiera. Wszystko rozwaliłem. Mówią, że zabiłem trzech.

[Kaliajew patrzy na Fokę].

FOKA

I co, barin, nie nazywasz mnie już bratem? Przeszło ci?

KALIAJEW

Nie. Ja także zabiłem.

FOKA

Ilu?

KALIAJEW

Dowiesz się, jeśli chcesz. Ale odpowiedz mi, bracie, żałujesz tego, co się stało, prawda?

FOKA

Pewnie. Dwadzieścia lat to sporo. Jest czego żałować.

KALIAJEW

Dwadzieścia lat. Wchodzę tu mając lat dwadzieścia trzy. A wychodzę z siwymi włosami.

FOKA

Och, może ci się poszczęści. Sędzia miewa rozmaite humory. Zależy, czy żonaty, i z kim. A jeszcze ty jesteś barin. Dla was jest inna taksa niż dla takich jak ja. Jakoś się z tego wygrzebiesz.

KALIAJEW

Na pewno nie. Zresztą nie chcę. Nie mógłbym znieść upokorzenia przez dwadzieścia lat.

FOKA

Upokorzenia? Jakiego upokorzenia? Zresztą... to pańskie pomysły.

Ilu zabiłeś?

KALIAJEW

Jednego

FOKA

Co ty mówisz? To nic.

KALIAJEW

Zabiłem wielkiego księcia Sergiusza.

FOKA

Wielkiego księcia? Ho, ho, aleś sobie pohulał. Patrzcie no, co taki barin potrafi. To dużo, co?

KALIAJEW

Bardzo dużo. Ale tak było trzeba.

FOKA

Dlaczego? Bywałeś na dworze? Poszło o kobietę, co? Ładny z ciebie chłopiec...

KALIAJEW

Jestem socjalistą.

STRAŻNIK

Ciszej.

KALIAJEW *[głośniej]*

Jestem socjalistą rewolucyjnym.

FOKA

A to dopiero. Po co ci był ten... jak to się nazywa. Gdybyś siedział cicho, wszystko byłoby w porządku. Świat jest stworzony dla panów.

KALIAJEW

Nie, świat jest dla takich jak ty. Za wiele jest na świecie nędzy, za wiele zbrodni. Kiedy będzie mniej nędzy, będzie mniej zbrodni. Nie byłbyś tutaj, gdyby świat był wolny.

FOKA

Tak, albo i nie. Zawszeć to źle wypić kieliszek za dużo, czy kto wolny, czy nie.

KALIAJEW

Tak, to zawsze niedobrze. Ale pije się po to, żeby zapić upokorzenie. Przyjdzie czas, kiedy nie będzie warto pić, kiedy nikt już nie będzie upokorzony, ani biedak, ani wielki pan. Wszyscy będziemy braćmi i sprawiedliwość uczyni z nas ludzi o czystych sercach. Wiesz, o czym mówię?

FOKA

Tak, o królestwie Bożym.

STRAŻNIK

Ciszej.

KALIAJEW

Nie trzeba tak mówić, bracie. Bóg już nic nie może. Sami musimy troszczyć się o sprawiedliwość! *[milczenie]* Nie rozumiesz? Znasz legendę o świętym Dymitrze?

FOKA

Nie.

KALIAJEW

Święty Dymitr szedł przez step, żeby się spotkać z samym Panem Bogiem. Spieszy się, aż tu widzi chłopą, któremu wóz ugrzązał w błocie. Więc mu święty Dymitr pomógł. Błota było dużo, dół głęboki. Mozolił się całą godzinę. Kiedy skończyli, święty pobiegł na spotkanie. Ale Pana Boga już nie zastał.

FOKA

No więc?

KALIAJEW

Więc... będą zawsze tacy, którzy się spóźnią na spotkanie dlatego, że za dużo wozów ugrzęzło w błocie i za wielu braciom trzeba pomóc po drodze.

[Foka cofa się].

KALIAJEW

Co się dzieje?

STRAŻNIK

Ciszej. Ty, stary, śpiesz się.

FOKA

Coś mi się tu nie podoba... Wszystko to jakieś niezwykajne. Kto to słyszał iść do więzienia, bo święty Dymitr chłopą spotkał. I jeszcze...

[Strażnik śmieje się].

KALIAJEW *[patrzy na Fokę]*

Co jeszcze?

FOKA

Co się robi z takim, co zabił wielkiego księcia?

KALIAJEW

Wiesz się go.

FOKA

Ach!

[Odchodzi, podczas gdy strażnik śmieje się głośnie].

KALIAJEW

Zostań. Co ci zrobiłem?

FOKA

Nic mi nie zrobiłeś. Barin jesteś, ale nie chcę cię oszukiwać. Gada się, czas mija, ale jak cię mają powiesić, to już niedobrze.

KALIAJEW

Dlaczego?

STRAŻNIK *[ze śmiechem]*

Dalej, stary, gadaj...

FOKA

Bo ty do mnie nie możesz mówić jak do brata. To ja wiem skazańców.

KALIAJEW

Nie jesteś więźniem, czy jak?

FOKA

Właśnie. Powiedzieli mi, żebym to robił, i za każdego wisielca odpuszczają mi rok. Dobry interes.

KALIAJEW

Po to, żebyś odpokutował za swe zbrodnie, każą ci popełniać nowe?

FOKA

Och, to nie są zbrodnie, to z rozkazu. Zresztą im jest wszystko jedno. Ja sobie tak myślę, że oni nie są chrześcijanie.

KALIAJEW

A ilu już?

FOKA

Dwóch.

[Kaliajew cofa się. Tamci idą do drzwi, strażnik popycha Fokę].

KALIAJEW

To ty jesteś katem?

FOKA *[w drzwiach]*

A ty, barin, to nie?

[Wychodzi. Słychać kroki, padają rozkazy.

Wchodzi Skuratow, bardzo elegancki, ze strażnikiem].

SKURATOW

Zostaw nas. Dzień dobry. Nie poznaje mnie pan? A ja pana znam.

[śmieje się] Już pan sławny, co? *[patrzy na Kaliajewa]* Czy mogę się przedstawić? *[Kaliajew milczy]* Milczy pan? Izolatka, co? Tydzień w izolatce ciężko wytrzymać. Ale dzisiaj cofnęliśmy rozkaz i będzie pan miał wizyty. Właśnie dlatego tu jestem. Przysłałem już panu Fokę. Wyjątkowy okaz, prawda? Myślałem, że pana zainteresuje. Zadowolony pan? Przyjemnie zobaczyć ludzką twarz po tygodniu, co?

KALIAJEW

To zależy od twarzy.

SKURATOW

Piękny ma pan głos, dobrze postawiony. Pan wie, czego chce.

[milczenie] Jeśli dobrze zrozumiałem, moja twarz się panu nie podoba?

KALIAJEW

Właśnie.

SKURATOW

Bardzo mi przykro. Ale to nieporozumienie. Światło tu przede wszystkim złe. W podziemiu nikt nie jest sympatyczny. Poza tym pan mnie nie zna. Czasem czyjaś twarz wydaje się odpychająca. A potem, kiedy poznaje się serce...

KALIAJEW

Dość tego. Kim pan jest?

SKURATOW

Skuratow, dyrektor departamentu policji.

KALIAJEW

Fagas.

SKURATOW

Do pańskich usług. Na pańskim miejscu nie okazywałbym jednak takiej dumy. Może przyzna mi pan jeszcze rację. Nieraz zaczyna się od sprawiedliwości, a kończy na policji. Zresztą prawda mnie nie przeraża. Będę z panem szczerzy. Interesuje mnie pan i chcę panu pomóc w uzyskaniu łaski.

KALIAJEW

Jakiej łaski?

SKURATOW

Jak to, nie rozumie pan? Ofiarowuję panu życie.

KALIAJEW

Kto pana o to prosił?

SKURATOW

Nikt nie prosi o życie, mój drogi. Życie się dostaje. Nigdy pan nikogo nie ułaskawił? *[milczenie]* Niech się pan dobrze zastanowi.

KALIAJEW

Rezygnuję z pańskiej łaski, raz na zawsze.

SKURATOW

Proszę przynajmniej posłuchać. Nie jestem pańskim wrogiem, wbrew pozorom. Zakładam, że pańskie poglądy są słuszne. Jednak, jeśli idzie o morderstwo...

KALIAJEW

Zabraniam panu używać tego słowa,

SKURATOW *[patrząc na Kaliajewą]*

Ach! Nerwy mamy delikatne, co? *[milczenie]* Szczerze chciałbym panu pomóc.

KALIAJEW

Pomóc? Gotów jestem zapłacić, co należy. Ale nie zniosę pańskiej

poufałości. Niech mi pan da spokój.

SKURATOW

Oskarżenie, jakie na panu ciąży...

KALIAJEW

Chciałbym sprostować.

SKURATOW

Słucham?

KALIAJEW

Chcę sprostować. Nie jestem oskarżonym, jestem jeńcem.

SKURATOW

Jak pan uważa. Narobił pan jednak szkód, prawda? Pomijam politykę i wielkiego księcia. Niemniej zginął człowiek. I to jak!

KALIAJEW

Bombę rzuciłem nie na człowieka, ale na tyranię.

SKURATOW

Zapewne. Ale trafiła w człowieka. I wcale mu to nie wyszło na zdrowie. Tak, mój kochany, kiedy odszukano ciało, brakowało głowy. Znikła! Co do reszty, udało się tylko rozpoznać ramię i kawałek nogi.

KALIAJEW

Wykonałem wyrok.

SKURATOW

Być może, być może. Wyroku nikt panu nie zarzuca. Cóż to jest wyrok? To słowo, nad którym można dyskutować całymi nocami. Zarzuca się panu... nie, to słowo nie będzie się panu podobać... powiedzmy... dość amatorską robotę, trochę nieporządną, której skutki są jednak niewątpliwe. Wszyscy je mogli oglądać. Niech pan zapyta wielką księżnę. Pełno było krwi, rozumie pan, dużo krwi.

KALIAJEW

Niech pan przestanie.

SKURATOW

Dobrze. Chciałem tylko powiedzieć, że jeśli będzie pan dalej mówił o wyroku, twierdził, że wielkiego księcia skazała i straciła partia i tylko partia, że zabiła go nie bomba, ale idea, to wtedy rzeczywiście niepotrzebne panu ułaskawienie. Przypuśćmy jednak, że wracamy do oczywistości, przypuśćmy, że to pan pozbawił wielkiego księcia głowy. Wszystko się wtedy zmienia, prawda? Wtedy łaska może się panu przydać. Chciałbym panu w tym pomóc. Z czystej sympatii, proszę mi wierzyć. *[uśmiecha się]* Cóż pan chce, mnie nie interesują idee. Mnie interesują ludzie, osoby.

KALIAJEW *[wybuchając]*

Moja osoba jest ponad panem i pańskimi mocodawcami. Możecie mnie zabić, ale nie sądzić. Wiem, do czego pan zmierza. Chce pan znaleźć słabe miejsce i czeka, aż się upokorzę, zacznę płakać i żałować. Nic pan nie osiągnie. To, kim jestem, nic pana nie obchodzi. Obchodzić może pana tylko nasza nienawiść, moja i moich braci. I ta nienawiść jest do pańskich usług.

SKURATOW

Nienawiść? Jeszcze jedna idea. Ale zabójstwo ideą nie jest na pewno. Zabójstwo i jego następstwa, oczywiście. Chcę powiedzieć: skrucha i kara. To jest właśnie sedno sprawy. Dlatego zresztą zostałem policjantem. Po to, żeby znajdować się zawsze w sednie. Ale pan nie lubi zwierzeń. *[milczenie. Podchodzi powoli do Kaliejewa]* Wszystko, co chciałem powiedzieć, to to, że nie powinien pan udawać. Udawać, że zapomniał pan o głowie wielkiego księcia. Gdyby wziął ją pan pod uwagę, na nic by się panu nie przydała idea. Tak na przykład to, co pan zrobił, budziłoby w panu nie dumę, ale wstyd. A w chwili, kiedy się pan zacznie wstydić, zechce pan żyć, po to żeby odpokutować. Najważniejsze jest to, żeby postanowił pan żyć.

KALIAJEW

A jeśli tak postanowię?

SKURATOW

Łaska dla pana i pańskich towarzyszy.

KALIAJEW

Aresztował ich pan?

SKURATOW

Właśnie że nie. Ale jeśli postanowi pan żyć, zostaną aresztowani.

KALIAJEW

Czy ja dobrze zrozumiałem?

SKURATOW

Na pewno. Niech się pan jeszcze nie gniewa. Proszę się jeszcze zastanowić. Z punktu widzenia idei nie może pan wydać towarzyszy. Z punktu widzenia oczywistości, przeciwnie: odda im pan tylko przysługę. Unikną nowych kłopotów i za jednym zamachem uratuje ich pan od szubienicy. Nade wszystko zaś uzyska pan pokój serca. To pod każdym względem złoty interes.

[Kaliejew milczy].

SKURATOW

A więc?

KALIAJEW

Moi bracia dadzą panu niedługo odpowiedź.

SKURATOW

Znów zbrodnia! To już widać powołanie. Ano cóż, moja misja skończona. Odchodzę ze zbolałym sercem. Ale widzę, że jest pan przywiązany do swoich idei. Nie mogę pana z nimi rozłączać.

KALIAJEW

Nie może mnie pan odłączyć od braci.

SKURATOW

Do widzenia. *[udaje, że wychodzi. Odwracając się]* Dobrze, ale dlaczego oszczędził pan wielką księżną i jej siostrzeńców?

KALIAJEW

Kto to panu powiedział?

SKURATOW

Wasz informator i nas także poinformował. Częściowo, przynajmniej... Ale dlaczego ich pan oszczędził?

KALIAJEW

To pana nie obchodzi.

SKURATOW *[ze śmiechem]*

Tak pan sądzi? A ja panu powiem, dlaczego. Idea może zabić wielkiego księcia, ale zabijanie dzieci przychodzi jej z trudnością. Oto, co pan wtedy odkrył. Nasuwa się więc pytanie: jeśli idea nie potrafi zabić dziecka, czy zasługuje na to, aby zabić dla niej wielkiego księcia?

[Kaliajew robi nerwowy gest].

SKURATOW

Och! Niech pan nie odpowiada, niech pan nade wszystko nie odpowiada! Odpowie pan wielkiej księżnej.

KALIAJEW

Wielkiej księżnej?

SKURATOW

Tak, chce się z panem zobaczyć. Przyszedłem właśnie po to, by się przekonać, czy ta rozmowa będzie możliwa. Jest możliwa. I nawet niewykluczone, że zmieni pan po niej zdanie. Wielka księżna jest chrześcijanką. Dusza, rozumie pan, to jej specjalność.

[śmieje się].

KALIAJEW

Nie chcę jej widzieć.

SKURATOW

Żałuję, ale bardzo jej na tym zależy. A poza tym winien jej pan pewne względy. Mówią także, że po śmierci męża rozum jej się

pomieszał. Nie chcieliśmy się sprzeciwiać. *[w drzwiach]* Jeśli zmieni pan zdanie, niech pan nie zapomina o mojej propozycji. Wrócę tu jeszcze. *[milczenie. Nasłuchuje]* To ona. Po policji - religia! Wyraźnie pana rozpieszczamy. Ale to się wszystko łączy. Wyobraźmy sobie Boga bez więzień. Co za samotność!

[Wychodzi. Słysząc głosy i rozkazy. Wchodzi wielka księżna, przystaje nieruchomo, milcząc. Drzwi są otwarte].

KALIAJEW

Czego pani chce?

WIELKA KSIĘŻNA *[odstaniając twarz]*

Popatrz.

[Kaliajew milczy].

WIELKA KSIĘŻNA

Wiele rzeczy umiera wraz z jednym człowiekiem.

KALIAJEW

Wiem.

WIELKA KSIĘŻNA *[naturalnie, ale cichym, zużyтым głosem]*

Nie, mordercy tego nie wiedzą. Gdyby wiedzieli, jakżeby mogli zadawać śmierć?

[Milczenie].

KALIAJEW

Widziałem panią. Pragnę teraz pozostać sam.

WIELKA KSIĘŻNA

Nie. Teraz i ja chcę się tobie przypatrzeć.

[Kaliajew cofa się].

WIELKA KSIĘŻNA *[siada, jakby wyczerpana]*

Nie mogę być dłużej sama. Dawniej, kiedy cierpiałam, on mógł zobaczyć moje cierpienie. Cierpienie było wtedy dobre. A teraz... Nie, nie mogłam już wytrzymać sama, milczeć... Ale do kogo się zwrócić? Inni nie wiedzą. Udają, że są smutni. Są smutni, godzinę albo dwie. Potem idą jeść - i spać. Przede wszystkim - spać... Pomyślałam, że musisz być do mnie podobny. Ty także nie śpisz, jestem pewna. Z kim mówić o zbrodni, jeśli nie ze zbrodniarzem?

KALIAJEW

Jakiej zbrodni? Przypominam sobie tylko akt sprawiedliwości.

WIELKA KSIĘŻNA

Ten sam głos! Masz ten sam głos co on. Wszyscy mężczyźni mówią tym samym tonem o sprawiedliwości. Mówił: „Tak będzie sprawiedliwie!”, i trzeba było milczeć. Może się mylił, i ty się mylisz...

KALIAJEW

Był wcieleniem najwyższej niesprawiedliwości, tej, pod którą

jęczy od wieków lud rosyjski. W nagrodę korzystał ze wszystkich przywilejów. Jeśli się nawet pomyliłem, moją zapłatą jest więzienie i śmierć.

WIELKA KSIĘŻNA

Tak, cierpisz. Ale jego zabiłeś.

KALIAJEW

Umarł niespodziewanie. Taka śmierć to nic.

WIELKA KSIĘŻNA

Nic? *[ciszej]* To prawda. Ciebie zaraz zabrali. Podobno przemawiałeś do policjantów. Rozumiem, to ci pomagało. Ja przyjechałam w parę chwil później. Widziałam. Zebrałam na nosze wszystko, co mogłam wziąć. Tyle krwi! *[po chwili]* Miałam białą suknię...

KALIAJEW

Proszę przestać.

WIELKA KSIĘŻNA

Dlaczego? Mówię prawdę. Wiesz, co robił na dwie godziny przed śmiercią? Spał. W fotelu, z nogami na krześle... jak zwykle. Spał, a ty czekałaś na niego, w ten okrutny wieczór... *[placze]* Pomóż mi teraz.

[Kaliajew cofa się, sztywny].

WIELKA KSIĘŻNA

Jesteś młody. Nie możesz być zły.

KALIAJEW

Nie miałem czasu być młody,

WIELKA KSIĘŻNA

Czemu jesteś taki zawzięty? Czyżbyś nigdy nie litował się nad sobą?

KALIAJEW

Nie.

WIELKA KSIĘŻNA

Nie masz racji. To przynosi ulgę. Ja lituję się już tylko nad sobą. *[milczenie]* Boli. Lepiej było mnie nie oszczędzać, zabić razem z nim.

KALIAJEW

Nie panią oszczędziłem, ale dzieci, które były z wami.

WIELKA KSIĘŻNA

Wiem... Właśnie ich nie lubiłam. *[milczenie]* To bratanek i bratanica wielkiego księcia. Czy nie były winne jak stryj?

KALIAJEW

Nie.

WIELKA KSIĘŻNA

Znasz je? Dziewczynka ma złe serce. Nie chce sama nosić jałmużny ubogim. Boi się ich dotknąć. Czy nie jest niesprawiedliwa? Jest niesprawiedliwa. On przynajmniej lubił chłopów. Pił z nimi. A ty go zabiłeś. Pewnie i ty jesteś niesprawiedliwy. Świat jest pusty.

KALIAJEW

Wszystko to niepotrzebne. Stara się mnie pani osłabić i doprowadzić do rozpaczki. To się pani nie uda. Proszę mnie zostawić.

WIELKA KSIĘŻNA

Nie chcesz się ze mną pomodlić, żałować za grzechy... Nie bylibyśmy już samotni.

KALIAJEW

Niech mi pani pozwoli przygotować się na śmierć. Jeśli nie umrę, to wtedy właśnie stanę się mordercą.

WIELKA KSIĘŻNA *[podnosi się]*

Umrzeć? Ty chcesz umrzeć? Nie. *[podchodzi w wielkim podnieceniu do Kaliajewa]* Musisz żyć, pogodzić się z tym, że jesteś mordercą. Przecież zabiłeś. Bóg cię usprawiedliwi.

KALIAJEW

Jaki Bóg, mój czy wasz?

WIELKA KSIĘŻNA

Bóg Kościoła Świętego.

KALIAJEW

Kościół nie ma tu nic do roboty.

WIELKA KSIĘŻNA

Czci Pana, który także zaznał więzienia.

KALIAJEW

Czasy się zmieniły. I Kościół Święty wybrał w dziedzictwie swego Pana.

WIELKA KSIĘŻNA

Wybrał? Co chcesz powiedzieć?

KALIAJEW

Zachował dla siebie łaskę, a nam zostawił troskę o miłosierdzie.

WIELKA KSIĘŻNA

Komu, nam?

KALIAJEW *[krzyczy]*

Wszystkim tym, których wy wieszacie.

[Milczenie].

WIELKA KSIĘŻNA *[łagodnie]*

Nie jestem pańskim wrogiem.

KALIAJEW *[z rozpaczą]*

Owszem, jest pani, jak wszyscy z waszej kasty, z waszej rasy. Istnieje coś, co jest jeszcze podlejsze od zbrodni: zmusić do zbrodni człowieka, który nie jest do niej stworzony. Niech pani na mnie spojrzy, przysięgam pani, że nie byłem stworzony do zabijania.

WIELKA KSIĘŻNA

Niech pan nie mówi do mnie jak do wroga. Proszę patrzeć. *[zamyka drzwi]* Oddaję się w pana ręce. *[płacze]* Krew nas dzieli. Ale może pan połączyć się ze mną w Bogu, w samym sercu nieszczęścia. Niech się pan przynajmniej ze mną pomodli.

KALIAJEW

Odmawiam. *[idzie ku niej]* Czuję dla pani tylko litość i poruszyła mi pani serce. Teraz mnie pani zrozumie, bo niczego nie będę ukrywać. Nie liczę już na spotkanie z Bogiem. Ale umierając, przyjdę punktualnie na spotkanie wyznaczone mi przez tych, których kocham, przez moich braci, którzy myślą o mnie w tej chwili. Modlić się znaczyłoby zdradzić braci.

WIELKA KSIĘŻNA

Co pan chce powiedzieć?

KALIAJEW *[w egzaltacji]*

Nic, tylko to, że wkrótce będę szczęśliwy. Czeka mnie jeszcze długa walka, przed którą się nie cofnę. Ale przed egzekucją, kiedy zapadnie wyrok, kiedy stanę u stóp szubienicy, odwrócę się od was wszystkich, od ohydy świata, i pozwolę się ogarnąć miłości, jaka mnie przepełnia. Rozumie pani?

WIELKA KSIĘŻNA

Z dala od Boga nie ma miłości.

KALIAJEW

Jest. Miłość stworzenia.

WIELKA KSIĘŻNA

Stworzenie jest podłe. Cóż można zrobić innego, jak zniszczyć je albo przebaczyć?

KALIAJEW

Umrzeć z nim razem.

WIELKA KSIĘŻNA

Umiera się samemu. On umarł sam.

KALIAJEW *[z rozpaczą]*

Umrzeć razem! Ci, którzy się dzisiaj kochają, muszą razem umrzeć, jeśli chcą się połączyć. niesprawiedliwość dzieli, dzieli wstyd, ból, krzywda zadana innym, dzieli zbrodnią. Życie jest męką, skoro

życie oznacza rozłąkę...

WIELKA KSIĘŻNA

Bóg łączy.

KALIAJEW

Nie na tej ziemi. A moje spotkania są na tej ziemi.

WIELKA KSIĘŻNA

To spotkanie psów, z nosem przy ziemi, zawsze węszących, zawsze zawiedzionych.

KALIAJEW *[zwrócony do okna]*

Wkrótce się dowiem. *[milczenie]* Ale czy nie można wyobrazić sobie dwu istot, które poświęciły wszelką radość, które miłują się w cierpieniu, nie mogąc wyznaczyć sobie innego spotkania niż w cierpieniu? *[patrzy na wielką księżną]* Czy nie można sobie wyobrazić, że ten sam sznur zjednoczy wówczas obie te istoty?

WIELKA KSIĘŻNA

Cóż to za straszliwa miłość?

KALIAJEW

Pani i pani podobni nie pozwoliliście nam nigdy na inną.

WIELKA KSIĘŻNA

Ja także kochałam tego, którego pan zabił.

KALIAJEW

Zrozumiałem to. I dlatego wybaczam zło, które mi wyrządziła pani i pani podobni. *[milczenie]* A teraz proszę mnie zostawić samego.

[Długie milczenie].

WIELKA KSIĘŻNA *[podnosi się]*

Zostawiam pana. Ale wiem teraz, że przyszłam tu po to, aby doprowadzić pana do Boga. Chce się pan osądzić i ocalić sam. Tego pan nie może. Może to tylko Bóg, o ile pan nie umrze. Będę prosić o łaskę dla pana.

KALIAJEW

Błagam, niech pani tego nie robi. Znienawidzę panią śmiertelnie, jeśli mi pani nie pozwoli umrzeć.

WIELKA KSIĘŻNA *[w drzwiach]*

Boga i ludzi będę prosić o łaskę dla pana.

KALIAJEW

Nie, nie, zabraniam.

[Biegnie do drzwi, gdzie nagle spotyka Skuratowa. Kaliajew cofa się, zamyka oczy. Milczenie. Patrzy znów na Skuratową].

KALIAJEW

Potrzebowałam pana.

SKURATOW

Zachwycony jestem. A po co?

KALIAJEW

Po to, aby móc znowu pogardzać.

SKURATOW

Szkoda. Przyszedłem po odpowiedź.

KALIAJEW

Ma ją pan teraz.

SKURATOW *[zmieniając ton]*

Nie, jeszcze nie. Słuchaj pan uważnie. Załatwiłem widzenie z wielką księżną, żeby wiadomość o tym móc jutro podać do gazet. Wiadomość będzie zgodna z prawdą - z jednym wyjątkiem. Ogłoszę mianowicie, że wyraził pan skruchę. Pańscy towarzysze pomyślą, że zostali zdradzeni.

KALIAJEW *[spokojnie]*

Nie uwierzą.

SKURATOW

Cofnę wiadomość tylko wtedy, jeśli przystąpi pan do zeznań. Ma pan całą noc, żeby się zdecydować.

[idzie ku drzwiom]

KALIAJEW *[głośniej]*

Nie uwierzą.

SKURATOW *[odwracając się]*

Dlaczego? Czyżby nigdy nie zgrzeszyli?

KALIAJEW

Nie zna pan ich miłości.

SKURATOW

Nie. Ale wiem, że nie można wierzyć w braterstwo całą noc, bez jednej chwili zwątpienia. Czekam na tę chwilę. *[zamyka za sobą drzwi]*

Niech się pan nie śpieszy. Jestem cierpliwy.

[Stoją twarzą w twarz].

[Kurtyna].

AKT PIĄTY

Inne mieszkanie, ale w podobnym stylu. W tydzień później. Noc.
Milczenie. Dora chodzi tam i z powrotem po pokoju.

ANNENKOW

Odpocznij, Doro.

DORA

Zimno mi.

ANNENKOW

Chodź, połóż się tutaj. Okryj się.

DORA *[nie przestając chodzić]*

Długa jest ta noc. Jak mi zimno, Boria.

*[Słysząc pukanie: raz, potem dwa razy. Annenkow idzie otworzyć. Wchodzi
Stepan i Wojnow, który kieruje się wprost do Dory i całuje ją. Dora trzyma go
chwilę w ramionach],*

DORA

Aleksy!

STEPAN

Orłow mówi, że to może nastąpić tej nocy. Wezwano wszystkich podoficerów, którzy nie mają służby. Dzięki temu będzie obecny.

ANNENKOW

Gdzie ty się z nim spotkasz?

STEPAN

Będzie czekał na Wojnowa i na mnie w restauracji na Sofijskiej.

DORA *[która usiadła, znużona]*

To już tej nocy, Boria.

ANNENKOW

Nic jeszcze nie jest stracone, decyzja zależy od cara.

STEPAN

Decyzja będzie zależała od cara, jeżeli Janek poprosi o łaskę.

DORA

Nie poprosił.

STEPAN

Po co widział się z wielką księżną, jeśli nie po to, żeby poprosić o łaskę? Kazała wszędzie ogłosić, że wyraził skruchę. Jak dowiedzieć się prawdy?

DORA

Wiemy, co powiedział przed sądem i co do nas napisał. Czy nie mówił, że żałuje, że ma tylko jedno życie, aby rzucić je jako wyzwanie samodzielnemu? Czy człowiek, który to powiedział, może się teraz cofnąć? Czy może zebrać o łaskę? Nie, on chciał, on chce umrzeć. Tego, co zrobił, nie można się wyprzeć.

STEPAN

Nie powinien był rozmawiać z wielką księżną.

DORA

On jeden może to osądzić.

STEPAN

Wedle naszej zasady nie powinien się był z nią widzieć.

DORA

Naszą zasadą jest zabić, nic więcej. Teraz jest wolny. Nareszcie wolny.

STEPAN

Jeszcze nie.

DORA

Jest wolny. Ma prawo postąpić, jak chce, zanim umrze. Bo on umrze, możecie być zadowoleni!

ANNENKOW

Doro!

DORA

Ależ tak. Gdyby został ułaskawiony, co za triumf! Przecież to byłby dowód, że wielka księżna mówiła prawdę, że Janek żałował i zdradził. Przeciwnie zaś, jeśli umrze, uwierzycie mu i będziecie mogli go dalej kochać. *[patrzy na nich]* Drogo kosztuje wasza miłość.

WOJNOW *[idąc ku niej]*

Nie. Doro. Nigdy nie zwątpiliśmy o nim.

DORA *[chodząc po pokoju]*

Tak. Może... Wybaczcie mi... Ale w końcu to wszystko jedno. Tej nocy dowiemy się... Ach! Aleksy, biedaku, po coś ty tu przyszedł?

WOJNOW

Żeby go zastąpić. Płakałem i byłem dumny, czytając jego przemówienie na procesie. Kiedy przeczytałem: „Śmierć będzie

moim ostatecznym protestem przeciw światu łez i krwi”... zadrżałem.

DORA

Świat łez i krwi... powiedział tak, prawda.

WOJNOW

Tak powiedział... Ach, Doro, co za odwaga! I ten okrzyk na końcu: „Jeśli znalazłem się na wysokości ludzkiego protestu przeciw przemocy, niech śmierć ukoronuje moje dzieło w imię czystości idei”. Wtedy postanowiłem wrócić.

DORA *[chowając głowę w dłoniach]*

Chciał czystości, istotnie. Ale jaka to straszna koronacja!

WOJNOW

Nie płacz, Doro. Prosił, aby go nikt nie opłakiwał. Och, teraz go dobrze rozumiem. Nie mogę w niego wątpić. Cierpiałem, ponieważ byłem tchórzem. A potem rzuciłem bombę w Tyflisie. Teraz nie różnię się już od Janka. Kiedy dowiedziałem się o wyroku, ogarnęła mnie jedna myśl: zająć jego miejsce, skoro nie potrafiłem stanąć u jego boku.

DORA

Kto może tej nocy zająć jego miejsce? On będzie sam, Aleksy.

WOJNOW

Musimy go podtrzymywać naszą dumą, jak on nas swoim przykładem. Nie płacz.

DORA

Patr. Oczy mam suche. Ale dumna, nie, nigdy już nie mogę być dumna!

STEPAN

Doro, nie sądz mnie źle. Chciałbym, żeby Janek żył. Trzeba nam takich ludzi.

DORA

Ale on nie chce żyć. I my musimy pragnąć jego śmierci.

ANNENKOW

Oszalałaś.

DORA

Powinniśmy tego pragnąć. Znam jego serce. Tak właśnie znajdzie pokój. Och tak, niech umrze! *[ciszej]* Ale niech umrze szybko.

STEPAN

Idę, Boria. Chodź, Aleksy. Orłow czeka.

ANNENKOW

Tak, i wracajcie szybko.

[Stepan i Wojnow idą ku drzwiom. Stepan patrzy w stronę Dory].

STEPAN

Niedługo się dowiemy. Czuwaj nad nią.

[Dora stoi przy oknie. Annenkov patrzy na nią].

DORA

Śmierć! Szubienica! Znowu śmierć! Ach! Boria!

ANNENKOW

Tak, siostrzyczko. Ale nie ma innego rozwiązania.

DORA

Nie mów tak. Jeśli jedynym rozwiązaniem jest śmierć, nie jesteśmy na dobrej drodze. Dobra droga to ta, która prowadzi do życia, do słońca. Nie może nam być ciągle zimno...

ANNENKOW

Ta droga także prowadzi do życia. Do życia innych. Rosja będzie żyć, żyć będą nasi wnukowie. Przypomnij sobie, co mówił Janek: „Rosja będzie piękna”.

DORA

Inni, nasi wnukowie... Tak, ale powrót jest zimny, a Janek jest w więzieniu. Wkrótce umrze. Może już umarł, po to, aby żyli inni. Ach, Boria! A gdyby inni także nie mogli żyć? Gdyby umarł na próżno?

ANNENKOW

Przestań.

[Milczenie].

DORA

Jak zimno. A przecież to wiosna. W więzieniu - wiem - rosną na podwórzu drzewa. Na pewno je widzi.

ANNENKOW

Nie drżj. Zaczekaj na wiadomość.

DORA

Tak mi zimno, że mam wrażenie, jakbym już umarła. *[milczenie]* Szybko nas to wszystko postarza. Nigdy już nie będziemy dziećmi, Boria. Z pierwszym zabójstwem dzieciństwo ucieka. Rzucasz bombę i w jednej chwili mija całe życie. Tak, Boria. Teraz już możemy umrzeć. Przeżyliśmy już całe życie człowieka.

ANNENKOW

A więc zginiemy walcząc, jak przystało człowiekowi.

DORA

Za bardzoście się pospieszyli. Nie jesteście już ludźmi.

ANNENKOW

Nędza, nieszczęście także nie czekają. Nie ma już na tym świecie miejsca na ciepłość, na dojrzewanie. Rosji się śpieszy.

DORA

Wiem. Wzięliśmy na nasze barki nieszczęście świata. On także je wziął. Co za odwaga! Ale wydaje mi się czasem, że to pycha, która zostanie ukarana.

ANNENKOW

To pycha, za którą płacimy życiem. Nikt nie może pójść dalej niż my. To pycha, do której mamy prawo.

DORA

Czy jesteśmy pewni, że nikt nie pójdzie dalej? Czasem, kiedy słucham Stepana, boję się. Może nadejdą inni, którzy powołają się na nas, żeby zabijać, i którzy nie zechcą płacić życiem?

ANNENKOW

To byłoby podłe, Doro.

DORA

Kto wie? Może to jest właśnie sprawiedliwość. I nikt wtedy nie ośmieli się spojrzeć jej w twarz.

ANNENKOW

Doro!

[Dora milczy].

ANNENKOW

Zwątpiłaś? Nie poznaję cię.

DORA

Zimno mi. Myślę o nim. On nie ma nawet prawa trząść się z zimna, żeby nie wyglądało, że się boi.

ANNENKOW

Czy nie jesteś już z nami?

DORA *[rzuca mu się w ramiona]*

Och, Boria, jestem z wami! Pójdę aż do końca. Nienawidzę tyranii i wiem, że nie możemy postępować inaczej. Ale wybrałam tę drogę radośnie, a idę dalej ze smutkiem. Oto różnica. Jesteśmy więźniami.

ANNENKOW

Cała Rosja jest w więzieniu. Ale jego mury rozbijemy w proch.

DORA

Daj mi tylko bombę, a zobaczysz. Pójdę w ogień i nie zwolnię kroku. Jak łatwo, jakże łatwiej umrzeć dla tych sprzeczności, niż z nimi żyć. Boria, czy kochałeś, czy kochałeś kiedykolwiek?

ANNENKOW

Kochałem. Ale tak dawno, że już nie pamiętam.

DORA

Tak dawno?

ANNENKOW

Cztery lata.

DORA

A ile już lat kierujesz Organizacją?

ANNENKOW

Cztery lata. *[milczenie]* Teraz kocham Organizację.

DORA *[idąc do okna]*

Kochać, tak, ale być kochaną!... Nie, trzeba iść naprzód. Chciałoby się zatrzymać. Dalej! Dalej! Chciałoby się otworzyć ramiona i pozwolić przemówić sercu. Ale ta podła niesprawiedliwość lepi się do nas jak błoto. Dalej! Jesteśmy skazani na to, żeby być większymi, niż jesteśmy. Ludzie, twarze, oto co chciałoby się kochać. Miłość raczej niż sprawiedliwość! Nie, trzeba iść naprzód. Dalej, Doro! Dalej, Janku! *[płacze]* Ale on zbliża się już do celu.

ANNENKOW *[bierze ją w ramiona]*

Zostanie ułaskawiony.

DORA *[patrząc nań]*

Wiesz przecież, że nie. Wiesz, że to nie byłoby dobrze.

[Annenkow odwraca oczy].

DORA

Może już wychodzi na podwórze. Kiedy się zjawia, wszystko milknie. Byle mu tylko nie było zimno. Boria, powiedz, jak się wiesz człowieka.

ANNENKOW

Na sznurze. Dość tego, Doro!

DORA *[błędnie]*

Kat skacze na ramiona. Łamie kark. Czy to nie straszne?

ANNENKOW

Tak, to straszne. Ale można także powiedzieć, że to szczęście.

DORA

Szczęście?

ANNENKOW

Poczuć dłoń człowieka przed śmiercią.

[Dora rzuca się na fotel. Milczenie].

ANNENKOW

Doro, będziemy musieli później wyjechać. Odpoczniemy trochę.

DORA *[błędnie]*

Wyjechać? Z kim?

ANNENKOW

Ze mną, Doro.

DORA *[patrzy na Annenkowa]*

Wyjechać! *[odwraca się do okna]* Świt. Janek już umarł, jestem pewna.

ANNENKOW

Jestem twoim bratem,

DORA

Tak, jesteś moim bratem, wszyscy jesteście braćmi, których kocham. *[słysząc deszcz. Wstaje dzień. Dora mówi cicho]* Ale jaki straszny smak ma czasem braterstwo!

[Pukanie do drzwi. Wchodzą Wojnow i Stepan. Wszyscy stoją nieruchomo. Dora ślania się, po czym z widocznym, trudem udaje się jej opanować].

STEPAN *[cicho]*

Janek nie zdradził.

ANNENKOW

Orłow mógł wiedzieć?

STEPAN

Tak.

DORA *[idąc pewnie naprzód]*

Usiądź. Opowiedz.

STEPAN

Po co?

DORA

Wszystko opowiedz. Mam prawo wiedzieć. Żądam, żebyś opowiedział. Ze szczegółami.

STEPAN

Nie potrafię. A zresztą teraz musimy już iść.

DORA

Nie, opowiesz. Kiedy go zawiadomiono?

STEPAN

O dziesiątej wieczorem.

DORA

A kiedy go powieszono?

STEPAN

O drugiej nad ranem.

DORA

I przez cztery godziny czekał?

STEPAN

Tak, bez słowa. Potem wszystko poszło szybko. Teraz już skończone.

DORA

Przez cztery godziny nic nie powiedział? Poczekał chwilę. Jak był ubrany? Miał futro?

STEPAN

Nie. Cały był na czarno, bez płaszcza. I miał czarny kapelusz.

DORA

Jaka była pogoda?

STEPAN

Ciemna noc. Śnieg był brudny. Potem deszcz roztopił śnieg w grząskie błoto.

DORA

Trząś się?

STEPAN

Nie.

DORA

Orłów spotkał jego spojrzenie?

STEPAN

Nie.

DORA

Na co patrzył?

STEPAN

Na wszystkich, mówił Orłow. Ale nikogo nie widział.

DORA

A potem? Potem?

STEPAN

Daj spokój, Doro.

DORA

Nie, chcę wiedzieć. Przynajmniej jego śmierć należy do mnie.

STEPAN

Odczytano mu wyrok.

DORA

Co wtedy robił?

STEPAN

Nic. Raz tylko poruszył nogą, żeby strzepnąć grudkę błota, które mu zabrudziło buty.

DORA *[z głową w rękach]*

Grudkę błota?

ANNENKOW *[nagle]*

Skąd ty to wiesz?

[Stepan milczy].

ANNENKOW

Pytałeś Orłowa o wszystko? Dlaczego?

STEPAN *[odwracając wzrok]*

Było coś między Jankiem a mną.

ANNENKOW

Co takiego?

STEPAN

Zazdrościłem mu.

DORA

Potem, Stepan, a potem?

STEPAN

Ojciec Florenski podał mu krucyfiks. Nie chciał go ucałować. I oświadczył: „Powiedziałem wam już, że skończyłem z życiem i jestem w porządku ze śmiercią”.

DORA

Jaki miał głos?

STEPAN

Ten sam co zwykle. Oprócz gorączki i niecierpliwości, jakie pamiętacie.

DORA

Czy wyglądał na szczęśliwego?

ANNENKOW

Oszalałaś?

DORA

Tak, tak, jestem pewna, że wyglądał na szczęśliwego. Nie chciał być szczęśliwy w życiu, żeby móc się lepiej poświęcić. To byłoby zbyt niesprawiedliwe, gdyby szczęście nie spłynęło nań razem ze śmiercią. Był szczęśliwy i poszedł spokojnie na szubienicę, prawda?

STEPAN

Tak, poszedł. Niżej, nad rzeką, śpiewał ktoś przy harmonii. Szczekały psy.

DORA

I wtedy wszedł...

STEPAN

Tak, wszedł. Zanurzył się w noc. Ledwie było widać całun, którym okrył go kat.

DORA

A potem, a potem...

STEPAN

Głuche odgłosy.

DORA

Głuche odgłosy, Janku! A potem...

[Stepan milczy].

DORA *[gwałtownie]*

Potem, słyszysz? *[Stepan milczy]* Aleksy, mów, potem?

WOJNOW

Straszliwy trzask.

DORA

Ach. *[rzuca się na ścianę]*

[Stepan odwraca głowę. Annenkov - z nieruchomą twarzą - płacze. Dora odwraca się, patrzy na zebranych, opierając się palcami o mur].

DORA *[zmienionym głosem, błędnie]*

Nie płaczcie, nie płaczcie! Widzicie przecież, że to dzień usprawiedliwienia. Coś się w tej chwili wznosi na świadectwo nam wszystkim, zbuntowanym: Janek nie jest już mordercą. Straszliwy trzask! Wystarczył straszliwy trzask, aby powrócił do radości dzieciństwa. Pamiętacie jego śmiech? Śmiał się czasem bez powodu. Jaki był młody! I teraz się pewnie śmieje. Śmieje się twarzą do ziemi!

[Idzie do Annenkowa].

DORA

Boria, jesteś moim bratem? Mówiłeś, że mi pomożesz?

ANNENKOW

Tak.

DORA

A więc zrób to dla mnie. Daj mi bombę.

[Annenkov patrzy na nią].

DORA

Tak, następnym razem. Ja chcę ją rzucić. Chcę ją rzucić pierwsza.

ANNENKOW

Wiesz, że nie chcemy kobiet w pierwszym szeregu.

DORA *[krzyczy]*

Czy ja jestem teraz kobietą?

[Wszyscy patrzą na Dorę. Milczenie].

WOJNOW *[łagodnie]*

Pozwól, Boria.

STEPAN

Tak, pozwól.

ANNENKOW

To była twoja kolej, Stepan.

STEPAN *[patrząc na Dorę]*

Pozwól. Ona jest już teraz do mnie podobna.

DORA

Dasz mi ją, prawda? Rzucę bombę. A później, w zimną noc...

ANNENKOW

Tak, Doro.

DORA *[płacze]*

Janku! Zimna noc, i ten sam sznur!

Wszystko będzie teraz łatwiejsze.

[Kurtyna]

KONIEC

Księgozbiór DiGG

2013